

Primljeno: 17.4.2023.

Prihvaćeno: 5.7.2023.

DOI: <https://doi.org/10.36506/av.66.11>**Neven Pelicarić**

Ured Predsjednika RH

Zagreb, Hrvatska

neven.pelicaric@predsjednik.hr

IMENOVANJE ALOJZIJA STEPINCA NADBISKUPOM KOADJUTOROM ZAGREBAČKE NADBISKUPIJE

UDK: 262.12Stepinac, A.

327(497.5:456.31)

322(456.31)

Izvorni znanstveni rad

U članku autor istražuje tijek postupka potrage za podobnim kandidatom za nasljednika nadbiskupa zagrebačkoga mons. Antuna Bauera početkom tridesetih godina 20. stoljeća na dosad nekorisćenom arhivskom gradivu koje se čuva u Povijesnom arhivu Sekcije za odnose s državama Državnoga tajništva Svete Stolice. Autor daje prikaz crkvenoga stanja u Kraljevini SHS u vremenu nakon Velikoga rata, kao i sukoba u odnosima Svete Stolice i novih vlasti u Beogradu, osobito glede valjanosti konkordata koji su bili sklopljeni u vrijeme trajanja Habsburške i Austro-Ugarske Monarhije. Također se razrađuje uloga biskupa u različitim oblicima njihove službe. U analizi neuobičajenoga i vrlo dugotrajnoga postupka imenovanja nadbiskupa koadjutora, koji je zatražio nadbiskup Bauer, prikazano je stanje Zagrebačke nadbiskupije u tom razdoblju, kao i činjenica da je papa Pio XI. imenovao čak dvojicu prezbitera novim nadbiskupima, u jednom slučaju jedinstvenim "uvjetnim" imenovanjem. Opisani su i razlozi zbog kojih ta dva imenovanja nisu uspjela, te se je u trenutku teškoga i opasnoga zdravstvenoga stanja nadbiskupa Bauera pribjeglo neočekivanomu imenovanju do tada nepoznatoga prezbitera, koji je i postao nadbiskupom koadjutorom zagrebačkim.

Ključne riječi: Alojzije Stepinac; nadbiskup koadjutor; Zagrebačka nadbiskupija; Povijesni arhiv Državnoga tajništva Svete Stolice; Eugenio Pacelli; papa Pio XI.

1. Uvod

U srijedu, 30. svibnja 1934. godine, vatikanski dnevni list *L'Osservatore Romano*, koji uređuje Dikasterij za komunikaciju Rimske kurije, u rubrici *Provvisita di Chiesa* ("Odluke o Crkvi") objavio je vijest da je Sveti Otac Pio XI. svećenika zagrebačke nadbiskupije vlč. Alojzija Stepinca imenovao nadbiskupom koadjutorom *cum iure successionis* u Zagrebu.¹ Time je stavljena točka na dugogodišnju potragu za nasljednikom zagrebačkoga nadbiskupa Antuna Bauera, koji je – tada u dvadesettrećoj godini biskupstva – već 20 godina bio ordinarij u Zagrebu.

Iz dokumenata Povijesnoga arhiva Državnoga tajništva Svete Stolice² saznaje se da je nadbiskupov nasljednik – iako je o tom neformalno razgovarano već godinama – u formalnom postupku intenzivno tražen pune četiri godine (1930.-1934.). Tijekom toga su razdoblja brojne osobe uzete u obzir kao mogući više ili manje pogodni nasljednici nadbiskupske službe, a za najmanje osmoricu kandidata bio i pokrenut formalni postupak ispitivanja podobnosti za episkopat. Za dvojicu od njih čak je u spisima vidljiva i odluka Svetoga Oca o imenovanju na mjesto nadbiskupa koadjutora, prije nego što se je konačno došlo do Stepinčeva imena. U spisima prileže svjedočanstva o predloženima i razmatranima. Predmet je ovoga rada postupak koji je u konačnici doveo do Stepinčeva imenovanja.

¹ »Il Santo Padre si è degnato di promuovere il Rev.mo Dott. Luigi Stepinac alla Sede Vescovile titolare di Nicopsi deputandolo Coadiutore con futura successione di S.E.Rev.ma Mons. Antonio Bauer, Arcivescovo di Zagabria.« "Provvisita di Chiesa," *L'Osservatore Romano*, br. 124 (30. svibnja 1934.): str. 1, № 22.492. Prijevod: "Sveti Otac udostojao se promaknuti velečasnog dr. Alojzija Stepinca za naslovnog nadbiskupa Nikopsija, kao koadjutora s pravom budućega nasljedstva Njegove Preuzvišenosti mons. Antuna Bauera, nadbiskupa zagrebačkoga." Citate je s talijanskoga i latinskoga jezika preveo autor rada.

² Državno tajništvo Svete Stolice (tal. Segreteria di Stato) sastoji se danas od triju sekcija, a ovdje je od posebnoga zanimanja Sekcija za odnose s državama i međunarodnim organizacijama (tal. Sezione per i Rapporti con gli Stati e le Organizzazioni Internazionali) budući da je riječ o instituciji funkcionalno analognoj ministarstvu vanjskih poslova. Ta je sekcija nasljednik ranije Svete kongregacije za izvanredne crkvene poslove (tal. Sacra Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari). Stoga je unutar Povijesnoga arhiva Državnoga tajništva Svete Stolice (tal. Archivio Storico della Segreteria di Stato, ASRS), a koji sadrži više dijelova, ovdje u očistu zanimanja Fond Svete kongregacije za izvanredne crkvene poslove (tal. Fondo Sacra Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari, AA.EE.SS.). Inače, opće je pravilo Svete Stolice da se arhivsko gradivo izdvaja i otvara za istraživanje po pojedinim pontifikatima integralno, u pravilu protekom 70 godina od završetka pontifikata pojedinoga pape. Tako je pontifikat Pija XI., tijekom kojega je bila potraga za nasljednikom nadbiskupa Bauera, otvoren 2006. godine, 67 godina od njegove smrti 1939. godine. Spis koji se odnosi na imenovanje Alojzija Stepinca biskupom i događaje koji su mu prethodili nalazi se u spomenutom fondu, točnije u plavoj košuljici s natpisom: *Sacra Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari* i naslovom *Jugoslavia*, te sadrži dvije omoćnice s oznakom: »Anno 1930-1938; v. ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, IV. periodo, Jugoslavia, Pos. 97, P.O., Fasc. 68-69«. Elementi oznake omoćnica navedeni su po uobičajenom redosljedu: nakon signature pripadaju (i. e. ASRS, AA.EE.SS.) navedeno je ime pape čijemu pontifikatu određene arhivalije pripadaju i (po potrebi) razdoblje pontifikata u kojem je gradivo stvoreno (i. e. Pio XI, IV. periodo), serija (i. e. Jugoslavia), pozicija (i. e. Pos. 97), te sveščić ili omoćnica (i. e. Fasc. 68-69) i konačno numeracija pojedinih folija (i. e. ff.), s naznakom prednje ili stražnje strane (i. e. *recto* ili *verso*, odnosno ' ili 'v).

1.1. Tijek kanonskoga postupka imenovanja biskupa

Od vremena intenzivnijega razvoja papinske diplomacije u 17. i 18. stoljeću, pa sve do danas, ključnu ulogu u biskupskim imenovanjima ima apostolski nuncij u određenoj državi.³ Nunciji, naime, nisu samo papini predstavnici pred državnim vlastima pojedinih država, nego (i prije svega) njegovi predstavnici i glasonoše pri pojedinoj partikularnoj crkvi – u današnje doba uglavnom organiziranim u obliku biskupskih konferencija.

Prema aktualnom Zakoniku kanonskoga prava (*Codex iuris cononici*, CIC) iz 1983.,⁴ na dan svojega 75. rođendana biskup je obvezan papi podnijeti odreknuće od službe, a nuncijatura od njega traži prijedlog trojice prezbitera koje on smatra dostojnim da ga naslijede (tzv. *terna*). Potom se vodi diskretan postupak provjere podobnosti kandidata za episkopat, koji – vidjet ćemo – ponekad i

³ U ranoj Crkvi biskupe su birali – među svećenstvom, a ponekad i među đakonima – sami klerici. Novog izabranog biskupa potom bi zaredili drugi biskupi u lokalnoj crkvi ili crkvenoj pokrajini. U vrijeme vrlo loših komunikacija nije bilo moguće uvijek kontaktirati Rim. Papa je takve biskupe često naknadno potvrđivao. Najpoznatiji slučaj ranoga razdoblja kršćanstva u Hrvata razmjena je pisama između kneza Branimira i pape Ivana VIII. Papin odgovor hrvatskomu knezu 7. lipnja 879. godine smatra se prvim priznanjem hrvatske države, i danas se slavi kao Dan hrvatske diplomacije. Manje je poznato da je Ivan VIII. istoga dana poslao pismo i »Teodoziju, časnomu đakonu i izabranomu [biskupu] svete ninske crkve«, u kojem ga poziva da se »vрати u krilo apostolske stolice«, čime će »primiti posvećenje za biskupa apostolske stolice [...] polaganjem naših ruku na tvoju glavu«. Dakle, lokalna crkva izabrala je svojeg biskupa između redova klerika – svećenika i đakona – a Papa je taj izbor potvrdio, štoviše izabranika zove da ga osobno posveti biskupskim redom. Usp. AAV, Registra Vaticana, Reg. Vat. 1, f. 74^v, ep. 192. Ta je praksa (iako samo formalno) zadržana i danas u tzv. istočnim crkvama, koje su istočno-bizantskoga obreda, ali su u jedinstvu sa Svetom Stolicom – to su Aleksandrijska, Antiohijska, Armenska i Kaldejska katolička crkva. Nakon pada Zapadnoga Rimskoga Carstva, a prije borbe za investituru, postavljanje biskupa je teorijski bila zadaća Crkve, ali u praksi su ih postavljale svjetovne vlasti (carevi, kraljevi i kneževi). S biskupskom ili opatskom službom dolazilo je dosta zemlje i bogatstva, tako da su crkveni položaji često kupovani, iako je to bio teški grijeh (simonija). Prodaja crkvenih položaja postala je bitan izvor prihoda svjetovnih vladara. Osim toga, biskupi su zbog svoje pismenosti često bili i dio svjetovnih vlada. Vladaru je bilo jako korisno na položaj dovesti biskupa ili opata koji će biti odan. Osim toga, car Svetoga Rimskoga Carstva imao je utjecaj na izbor pape, a on je pak krunio cara istoga toga Svetoga Rimskoga Carstva. Ulaskom u drugi milenij, nastojalo se vlast postavljanja biskupa pridržati samo papi. To, naravno, ne bi bilo moguće sve dok svjetovna vlast (car Svetoga Rimskoga Carstva) ima moć postavljanja pape. Stoga je crkveni koncil u Rimu 1059. vlast za izbor novoga pape dodijelio Svetomu kolegiju, tj. zboru kardinala Rimske crkve (što je u obliku konklave zadržano sve do danas). Nakon toga, inzistiranje na postavljanju biskupa bilo je samo sljedeći logičan korak – čemu su se svjetovni vladari, svaki za svoj teritorij, oštro protivili. Sukob je dosegnuo svoju kulminaciju kada je car Svetoga Rimskoga Carstva Henrik IV. 1075. godine pokušao svrgnuti papu Grgura VII. (kojeg je, inače, na sprovodu njegova prethodnika aklamacijom izabrao narod Rima i postavio za papu, iako je bio tek đakon imenom Hildebrant). Zauzvrat, Grgur VII. svrgnuo je i ekskomunicirao Henrika IV., koji je nakon dvije godine sukoba pokajnički putovao Papi na noge (poznati "hod u Canossu") te je u košulji od kostrijeti, bos u dubokom snijegu, tri dana pred zidinama grada Canosse molio za oprost. Papa je ukinuo ekskomunikaciju, ali time je ojačao ulogu papinstva i osigurao primat u imenovanju biskupa, koji – iako ponekad uz određena ograničenja, kako vidimo u nastavku rada – traje i sada. Do danas, pak, izraz "otići u Canossu" predstavlja krajnje pokajanje, poniženje i molbu za oprost.

⁴ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II. promulgatus*. Usp. latinsko-hrvatsko izdanje: *Zakonik kanonskoga prava proglašen vlašću pape Ivana Pavla II. s izvorima* (Zagreb: Glas Koncila, 1996).

nije toliko diskretan, pa može dovesti i do ozbiljnih problema, kako je to bio slučaj i u Zagrebačkoj nadbiskupiji u razdoblju koje je prethodilo imenovanju Alojzija Stepinca na službu nadbiskupa koadjutora. Nuncij također može izviještiti i o drugim prezbiterima koje on smatra podobnim za promaknuće u biskupsku službu, te cjelokupni spis s karakteristikama svih kandidata dostavlja u Vatikan nadležnom dikasteriju Rimske kurije na daljnji postupak.⁵ (Ovisno o statusu Katoličke crkve u pojedinim zemljama, kao i o zemljopisnoj distribuciji i političkim prilikama, u Kuriji postupak može voditi Državno tajništvo Svete Stolice, Dikasterij za biskupe, Dikasterij za evangelizaciju ili pak Dikasterij za istočne crkve).

Nadležni dikasterij vodi postupak provjere pojedinih kandidata. O svakom predloženom kandidatu svoju prosudbu mora dati i Dikasterij za nauk vjere (ranije Sveti Ufij), kako bi se provjerilo jesu li zabilježene neke kandidatove izjave ili stavovi koje bi odstupale od crkvenoga nauka ili mu čak bile protivne. Potom nadležni dikasterij svoj konačan prijedlog s trojicom kandidata rangiranim po podobnosti podnosi Svetomu Ocu na odluku. Papa nije vezan prijedlogom dikasterija, te može prihvatiti jednog od trojice predloženih, može ih sve odbiti, može imenovati nekog četvrtog, ili može zatražiti dodatne provjere ili dodatne kandidate.

1.2. O biskupstvu, koadjutorstvu i naslovnim biskupima

Red episkopata (ponekad nazivan i “punina svećeništva”), odnosno biskupstva dijeli se – po njihovoj časti – na biskupe i na nadbiskupe, ovisno o tom jesu li na čelu biskupije ili nadbiskupije. Po njihovoj službi, pak, unutar univerzalne Crkve, dijele se na rezidencijalne biskupe i na naslovne biskupe. Rezidencijalni su biskupi na čelu i upravljaju teritorijalnim biskupijama ili nadbiskupijama u pojedinim zemljama, a da bi stekli svoja prava moraju i formalno ući u posjed svoje biskupije, čime postaju ordinariji.⁶

Naslovni biskupi obavljaju druge funkcije, koje mogu biti povezane s radom na višim hijerarhijskim razinama Rimske kurije, ili pak mogu biti pomoćni biskupi u nekoj teritorijalnoj nadbiskupiji. Naslovne biskupije, koje se – samo u imenu – dodjeljuju naslovnim biskupima, nekad su postojeće rezidencijalne biskupije koje su se tijekom povijesti ugasile ili su se brojnim reformama teritorijalnoga ustroja Crkve priklopile drugim, sada postojećim, biskupijama. Naslovni

---

⁵ Rimska kurija mogla bi se smatrati vladom Katoličke crkve, s međunarodnopravnim subjektivitetom Svete Stolice, a dikasteriji su institucije Kurije koje su funkcionalno analogne ministarstvima u nekoj svjetovnoj vladi.

⁶ Pietro Pisani, Guido Bonolis i Alberto Baldini, “Vescovo – Enciclopedia Italiana (1937),” *Treccani*, pristupljeno 13. lipnja 2023., https://www.treccani.it/enciclopedia/vescovo_%28Enciclopedia-Italiana%29/.

biskupi dobivaju samo poveznicu s imenom te ugasle biskupije, i ne ulaze u njihov formalni posjed. Dapače, izrijeком im je zabranjeno miješati se u upravljanje teritorijem koji se sada nalazi uklopljen u neku drugu biskupiju.

Pomoćni biskupi imenuju se na zahtjev rezidencijalnoga biskupa, kako bi mu pomogli u obavljanju njegove službe. U pravilu, tijekom svojega mandata, bit će postavljeni na službu generalnih vikara u toj biskupiji, i svoju službu obavljaju po nalogu ordinarija. U slučaju da se biskupska katedra isprazni – spriječnošću, smrću ili odreknućem od službe mjesnoga ordinarija – pomoćni biskupi nastavljaju svoju službu generalnih vikara *sede vacante*, i smiju obavljati samo redovite poslove, dok se čeka odluka Svete Stolice o imenovanju novoga ordinarija. Ako se za ordinarija posebnim dekretom o imenovanju imenuje jedan od pomoćnih biskupa, on mora stupiti u njezin posjed stavljajući kanonicima i kleru biskupije na uvid svoju bulu imenovanja od Svetoga Oca.

Zasebnu kategoriju predstavljaju biskupi koadjutori. Njih Sveta Stolica imenuje u pojedinu rezidencijalnu biskupiju ne samo kako bi bili na pomoć ordinariju, nego i kako bi mu pomogli u upravljanju biskupijom, te se tako kroz određeno razdoblje pripremili za preuzimanje njegove službe. Često oni već i samim imenovanjem za koadjutora dobivaju tzv. posebne ovlasti, te tada odmah preuzimaju upravljanje pojedinim segmentima biskupije. Biskup koadjutor već samim svojim imenovanjem predodređen je naslijediti upravljanje biskupijom. Tako se u trenutku kada se biskupska katedra isprazni ne ulazi u razdoblje *sede vacante*, nego biskup koadjutor *ipso facto* postaje ordinarij, i automatizmom ulazi u posjed biskupije.⁷

Zakonik kanonskoga prava iz 1917. godine (CIC 1917)⁸ razdvojio je naslove koadjutora *sedi datus* (CIC 1917, kann. 350-351)⁹ i koadjutora *personae episcopi datus*, kojim su *cum iure successionis* (CIC 1917, kann. 350, 352 i 355 §3)¹⁰ biskupi koadjutori dobivali redovito i titule naslovnih biskupa, sve do formalnoga preuzimanja katedre za čije je nasljeđivanje bio određen. Nasuprot toga, Zakonik kanonskoga prava iz 1983. godine ukida naslov *cum iure successionis*, i sve koadjutore automatizmom predviđa za buduće ordinarije, te također ukida obvezu da ih se u razdoblju koadjutorstva privremeno imenuje naslovnim biskupima (CIC 1983, kann. 402-411).¹¹

⁷ Usp. "Vescovo coadiutore," *Cathopedia, l'Enciclopedia Catholica*, pristupljeno 5. rujna 2023., https://it.cathopedia.org/wiki/Vescovo_coadiutore.

⁸ *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus: Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*. Usp. latinsko-hrvatsko izdanje: *Kodeks kanonskog prava uređen po odredbi Sv. Oca pape Pija X.: Proglašen po nalogu pape Benedikta XV.* (Zagreb: Glas Koncila, 2007).

⁹ *Kodeks kanonskog prava uređen po odredbi Sv. Oca pape Pija X.*, kann. 350-351.

¹⁰ *Kodeks kanonskog prava uređen po odredbi Sv. Oca pape Pija X.*, kann. 350, 352 i 355 §3.

¹¹ *Zakonik kanonskoga prava proglašen vlašću pape Ivana Pavla II.*, kann. 402-411.

1.3. Slijed nasljeđivanja Zagrebačke nadbiskupije od početka 20. stoljeća

Ako za primjere koristimo upravo situaciju u Zagrebačkoj nadbiskupiji kroz povijest, možemo pratiti korištenje instituta nadbiskupa koadjutora i pomoćnoga biskupa.

Tako je nadbiskup koadjutor *cum iure successionis* Antun Bauer imenovan na tu službu 1911. godine,¹² a nadbiskupiju je preuzeo danom smrti svojega prethodnika nadbiskupa Josipa Jurja Posilovića 26. travnja 1914. godine.¹³ Nadbiskup koadjutor *cum iure successionis* Alojzije Stepinac imenovan je 1934. godine, i također je trenutkom smrti svojega ordinarija nadbiskupa Antuna Bauera 7. prosinca 1937. automatski preuzeo nadbiskupiju.¹⁴

Za razliku od njih, nadbiskup koadjutor Franjo Šeper, imenovan 1954. godine kao naslovni nadbiskup filipopolski (Philippopolis in Thracia – Plovdiv) te kao koadjutor zagrebački *sedi datus* (dakle *sine iure successionis*),¹⁵ trenutkom smrti kardinala Stepinca 10. veljače 1960. nije automatizmom preuzeo nadbiskupiju, nego je Prvostolnomu kaptolu Zagrebačkomu dana 12. veljače 1960. predočio Dekret Konzistorijalne kongregacije №321 od 24. ožujka 1958., koji je odredio da za slučaj *sede vacante* u Zagrebu upravo on preuzme upravu zagrebačke nadbiskupije u svojstvu apostolskoga administratora *ad nutum Sanctae Sedis* (“do daljnje odredbe Svete Stolice”), sa svim pravima, ovlastima i dužnostima koje pripadaju rezidencijalnomu biskupu.¹⁶ To stanje nije dugo trajalo, te je njegovo imenovanje na nadbiskupsku katedru kao redovitog ordinarija došlo tek nešto kasnije, 5. ožujka 1960. godine.¹⁷

Svi ti nadbiskupi koadjutori, za vrijeme svoje koadjutorske službe, nosili su titule naslovnih biskupa. Tako je Bauer u razdoblju 1911.-1914. bio naslovni nadbiskup Pessinusa,¹⁸ Stepinac u razdoblju 1934.-1937. naslovni nadbiskup

¹² “Archbishop Antun Bauer,” *Catholic-hierarchy.org*, pristupljeno 13. lipnja 2023., <https://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bbaua.html>.

¹³ “Archbishop Josip Juraj Posilović,” *Catholic-hierarchy.org*, pristupljeno 13. lipnja 2023., <https://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bposi.html>.

¹⁴ “Bl. Alojzije Cardinal Stepinac,” *Catholic-hierarchy.org*, pristupljeno 13. lipnja 2023., <https://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bstepinac.html>.

¹⁵ Šeper: *Grada za životopis*, ur. Đuro Pukec i Vladimir Stanković. (Zagreb: Nadbiskupski duhovni stol, 1982), str. 17-18.

¹⁶ Šeper: *Grada za životopis*, str. 130.

¹⁷ Detaljnije o biskupima koadjutorima i pomoćnim biskupima te o razlici njihovih službi i postupka imenovanja prema CIC 1917 u odnosu na CIC 1983 usp. Luis Carlos Hernández Herrero, *La colaboración de los Obispos auxiliares en el gobierno pastoral de las diócesis* (Salamanca: Universidad Pontificia Salamanca, 2017).

¹⁸ “Archbishop Antun Bauer.”

Nicopsisa,¹⁹ a Šeper u razdoblju 1954.-1960. naslovni nadbiskup Philippopolisa u Traciji.²⁰

Nasuprot tomu, nasljednik nadbiskupa Šepera, nadbiskup Franjo Kuharić, imenovan je još 1964. godine pomoćnim biskupom zagrebačkim i naslovnim biskupom Mete.²¹ Nakon što je (tada već kardinal) Šeper 1968. imenovan prefektom Kongregacije za doktrinu vjere, pa i nakon što je Sv. Otac Pavao VI. prihvatio njegovu ostavku sa zagrebačke katedre sredinom 1969. godine, on je upravljao Zagrebačkom nadbiskupijom kao apostolski upravitelj. Za ordinarija je imenovan tek skoro godinu dana kasnije, sredinom 1970. godine. Sve te promjene događale su se u vrijeme kada je na snazi bio CIC 1917.

Od nadbiskupa Kuharića, tada već po CIC 1983, zagrebačku katedru 1997. godine preuzeo je nadbiskup Josip Bozanić, ne kao koadjutor, nego izravnim premještajem s mjesta krčkoga biskupa, gdje je ranije šest mjeseci bio i biskup koadjutor.²²

Njega pak 2023. godine – nakon iznimno kratkoga, jedva dvomjesečnoga koadjutorskoga staža – nasljeđuje nadbiskup koadjutor Dražen Kutleša, koji pak nije nikada imao titulu naslovnoga biskupa – a čak je tri puta tijekom svojega biskupstva imao službu koadjutora: u Porečko-pulskoj biskupiji, u Splitskoj nadbiskupiji te u Zagrebačkoj nadbiskupiji.²³ Kao kuriozitet možemo navesti kako je sadašnji zagrebački nadbiskup u tom trenutku – temeljem naše iscrpne pretrage podataka o svim kardinalima i rezidencijalnim nadbiskupima ordinarijima²⁴ – jedini živući biskup koji je u svojoj biskupskoj službi čak tri puta bio imenovan (nad)biskupom koadjutorom, te je umirovljenjem svojih prethodnika u tri navrata preuzeo katedru ordinarija.

---

¹⁹ “Bl. Alojzije Cardinal Stepinac”.

²⁰ “Franjo Cardinal Šeper,” *Catholic-hierarchy.org*, pristupljeno 13. lipnja 2023., <https://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bseper.html>.

²¹ “Franjo Cardinal Kuharić,” *Catholic-hierarchy.org*, pristupljeno 13. lipnja 2023., <https://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bkuharic.html>.

²² “Josip Cardinal Bozanić,” *Catholic-hierarchy.org*, pristupljeno 13. lipnja 2023., <https://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bbozanic.html>.

²³ “Archbishop Dražen Kutleša,” *Catholic-hierarchy.org*, pristupljeno 13. lipnja 2023., <https://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bkutl.html>.

²⁴ “Living Bishops by Last Name,” *Catholic-hierarchy.org*, pristupljeno 13. lipnja 2023., <https://www.catholic-hierarchy.org/bishop/ll.html>.

2. Nadbiskup i Nadbiskupija zagrebačka tridesetih godina 20. stoljeća

Mons. Antun Bauer u svoje je doba bio vrlo ugledan nadbiskup, na čelu najveće europske dijeceze nakon Velikoga rata.²⁵ Katolička crkva među Hrvatima još od smrti zagrebačkoga nadbiskupa Josipa Mihalovića 1891. godine nije u svojim redovima imala kardinala.²⁶ Ta činjenica potaknula je i razmišljanja u kraljevskoj vladi u Beogradu, koja je u dva navrata (prilikom službenoga posjeta Vatikanu 1922., te potom pismeno 1924. godine) i formalno tražila od Svetoga Oca da se među najvišim katoličkim klerom Jugoslavije imenuje barem jedan kardinal – pa se je čak usudila predložiti Bauerovo ime. Početkom 1924. godine, 12. siječnja, ministar bogoštovlja Vojislav Janić napisao je dopis naslovljen na nadbiskupa Francesca Borgonginija Duca, tada tajnika Kongregacije za izvanredne crkvene poslove (oslovljavajući ga “najdražim prijateljem”) u kojem ga podsjeća kako su »prošle već dvije godine od kada je izaslanstvo naše Vlade posjetilo Svetu Stolicu [...] kako bi predložilo da se Sveta Stolica udostoji imenovati kardinala za našu Kraljevinu, u osobi nadbiskupa Antuna Bauera, nadbiskupa zagrebačkog«. ²⁷ Samo dva tjedna kasnije, dana 28. siječnja 1924., Francesco Bor-

²⁵ Kolokvijalno je smatrano da je Milano bila najveća europska (nad)biskupija, te se to često nalazi u izvorima i člancima toga vremena. U stvarnosti milanska nadbiskupija u bitnom nije mijenjala svoj teritorijalni ustroj od 17. stoljeća pa sve do današnjih dana. Prve statističke podatke za teritorij pojedinih biskupija Sveta Stolica počela je prikupljati i objavljivati u *Annuario Pontificio* tek početkom pedesetih godina 20. stoljeća, te tako navodi da je Nadbiskupija Milano površine 4.850 km². Usp. *Annuario Pontificio per l'anno 1951* (Città del Vaticano: Tipografia Poliglota), str. 270. U istom trenutku Zagrebačka se nadbiskupija prostire na čak 22.795,5 km². Usp. *Annuario Pontificio per l'anno 1951*, str. 432. Čak i kada bi se promatralo površinu milanske crkvene pokrajine, dakle metropolije (koja se sastoji od Milanu sufraganskih biskupija: Bergamo, Brescia, Como, Crema, Cremona, Lodi, Mantova, Pavia i Vigevano), njihova je ukupna površina 22.790 km² – dakle manje nego samo površina tadašnje Nadbiskupije zagrebačke. Doista, u međuratnom razdoblju, Zagreb je bila najveća europska biskupija. Tijekom šezdesetih godina 20. stoljeća, te potom kasnih devedesetih godina, prošla je kroz bitne promjene, te danas ima površinu od 4.246 km².

²⁶ Od 1891. do 1934. godine održano je čak 34 konzistorija, na kojima je kreirano 205 kardinala, među njima niti jedan Hrvat. Usp. “Consistories,” *Catholic-hierarchy.org*, pristupljeno 13. lipnja 2023., <https://www.catholic-hierarchy.org/event/consist.html>.

²⁷ ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, IV. periodo, Jugoslavia, Pos. 97, Fasc. 68, f. 3^r i 3^v. Pismo nadalje izlaže kako su »sve nacije zastupljene u Svetom Kolegiju, a iznimku čini samo naša nacija, iako u našoj Kraljevini brojimo više od 5 milijuna katolika«. Ministar Janić zaključno apelira kardinalu Gaspariju na »naše staro prijateljstvo« kako bi se i osobno založio kod Svetoga Oca da mons. Bauer postane kardinalom, jer misli da bi to – osim velike milosti prema jugoslavenskoj naciji – bila i velika pomoć katoličanstvu u regiji. U talijanskom izvorniku: »Carissimo amico! Saranno ora due anni che e stata fatta un'istanza dal parte del nostro Governo, dal quale h l'onore di fare parte anch'io come Ministro dei Culti, affiche si degni la Santa Sede di nominare un Cardinale per il nostro Regno. La persona proposta fu il Msgr. Antonio Bauer, l'arcivescovo di Zagabria. Tutte le nazioni sono rappresentate nel sacro Collegio, l'eccezione fa soltanto la nostra nazione, sebbene abbiamo nello nostro Regno oltre 5 milioni dei cattolici. Faccia appello alla nostra antica amicizia d adoperarsi presso la Santa Sede, affinché il Msgr. Bauer venga nominato Cardinale. Questa nomina certamente sarebbe un gran segno di benevolenza della Santa Sede per la nostra nazione ed aiuterebbe molto il cattolicesimo nelle nostre regioni. Con cordiali saluti, mi credi, obbligatissimo amico [potpis] Dr. Voyslav Yanich Ministro dei Culti«.

gongini Duca odgovorio je ministru Janiću naizgled vrlo uljudno – ali zapravo oštro. Istaknuo je da isključivo Sveti Otac autonomno odlučuje o kreiranju kardinala. Očigledno, takvo inzistiranje samo je negativno moglo utjecati na bilo kakvu mogućnost – ako je papa Pio XI. tu mogućnost i uzeo u ozbiljno razmatranje – da nadbiskup Bauer ikada bude uzdignut na kardinalsku čast.²⁸

Doista, u 17 konzistorija koje je održao, Pio XI. nije kreirao ni jednog biskupa iz tadašnje Jugoslavije. Dapače, nakon konzistorija 1927. godine, kada je kardinalom kreirao nadbiskupa mađarskoga Ostrogona, u beogradskom su se tišću pojavile i kritike politike Svete Stolice, koja »prednost daje Mađarima«.²⁹

Čak i nuncij Pellegrinetti početkom 1928. godine u jednom svojem dopisu (zasigurno upitan, jer samoinicijativno ne bi se usudio predlagati kandidata za kardinalski grimiz) tadašnjemu državnomu tajniku kardinalu Gasparriju javlja svoju karakterizaciju nadbiskupa Bauera kao jedinoga mogućega kardinalskoga kandidata.³⁰

Nadbiskup Bauer te se je 1934. godine približavao osamdesetoj godini života, i uvelike je prekoračio (današnju) kanonsku dob za umirovljenje od 75 godine, a već godinama bio je vrlo bolehljiv i često po bolnicama, pa velika Nadbiskupija nije imala svojeg pastira u punoj snazi. Dvojica tadašnjih pomoćnih biskupa,³¹ kako pokazujemo kasnije u raspravi, možda i nisu bila najbolji izbor, te nisu dovoljno doprinosili upravljanju jednom od najvećih biskupija u Europi. O

²⁸ ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, IV. periodo, Jugoslavia, Pos. 97, Fasc. 68, f. 6^r. Borgongini piše Janiću kako je »zaprimio pismo u kojem izražava želju da njegova plemenita nacija ima predstavnika u Svetom zboru uzoritih otaca kardinala, u osobi prejasnoga i preuzvišenoga nadbiskupa zagrebačkoga«, ali ga odmah »upozorava u potpunom povjerenju da je nominiranje uzoritih kardinala pridržano apostolskoj vlasti, te da on jednu takvu inicijativu smatra neprimjerenom da se – makar i indirektno – čak i spomene Svetomu Ocu«. »U svakom slučaju«, zaključuje Gasparri, »uvjeravam da je mons. Bauer u Rimu vrlo cijenjen.« U talijanskom izvorniku: »Ho avuto l'onore di ricevere la pregiata lettera dell' Eccellenza Vostra in data 12 corr, nella quale Ella esprime il desiderio che anche a codesta nobile nazione fosse dato di avere un rappresentante nel Sacro Collegio dei Emi Cardinali, nella persona dell' Illmo e Rev^{mo} Mons Bauer Arcivescovo di Zagabria. Con tutta confidenza le faccio notare che la nomina degli Emi Cardinali e unica cosa che il Sommo Pontefice riserva del tutto alla sua personale iniziativa, e quindi mi sono trovato nell'impossibilità di fare, anche indirettamente, presente il desiderio della E.V. al Santo Padre. Ad ogni modo posso assicurare che Mons. Bauer e tenuto in Roma in alta considerazione [...]«

²⁹ Usp. Massimiliano Valente, *Diplomazia pontificia e Regno dei Serbi, Croati e Sloveni (1918-1929)* (Split: Filozofski fakultet u Splitu, 2012), str. 286-289.

³⁰ Usp. ASRS, AA.EE.SS., Jugoslavia, Pos. 38, Fasc. 30, ff. 9-10.

³¹ Mons. Franjo Emil Dietegan grof von Salis-Seewis (* 1872. – † je 27. listopada 1967.) za pomoćnog biskupa zagrebačkog i (za sada zadnjeg) naslovnog biskupa Corica (Kiz Kalesija u Turskoj) zaređen je 1926. u svojoj 55. godini života, prije toga bio je isusovac. Mons. Dominik Premuš (*1861. – † 27. listopada 1934.) za pomoćnog biskupa zagrebačkog i naslovnog biskupa Biograda na Moru zaređen je 1915. u svojoj 54. godini života, a umro je ubrzo nakon što je bila donesena odluka o Stepinčevom imenovanju nadbiskupom koadjutorom. Istoga je dana za pomoćnog biskupa zagrebačkog i naslovnog biskupa Alabande (Araphisar-Hosar u Turskoj) zaređen je i mons. Josip Lang (1857.-1924.) s 58 godina života. Umro je 1. studenoga 1924. u svojoj 68. godini.

Bauerovu nasljedniku počelo se je potihom govoriti već desetak godina ranije, početkom dvadesetih godina 20. stoljeća, kada je on počeo češće pobolijevati, a istinska i vrlo aktivna potraga za podobnim svećenikom trajala je od 1930., i to skoro pune četiri godine.

Na dan obznane svojega imenovanja na položaj nadbiskupa koadjutora, tada već mons. Stepinac započeo je pisanje svojega osobnoga dnevnika, koji je, uz neke prekide, što osobno, a što kroz pero svojih tajnika, vodio sve do 1945. godine i svojega uhićenja, kasnijega suđenja i osude na kaznu od 16 godina strogo zatvora s prisilnim radom.³² Stepinac je bio u Lepoglavi na odsluženju kazne sve do 5. prosinca 1951. godine, kada je s odsluženjem ostatka dosuđene kazne bio prebačen u konfinaciju u rodni Krašić, gdje je u zatočeništvu dočekao obznanu svoje kreacije kardinalom u siječnju 1953. godine. U Krašiću je 1960. umro.

Zanimljiv je, baš stoga, prvi Stepinčev dnevnički zapis, učinjen toga prvoga dana nakon objave imenovanja na najodgovorniju crkvenu dužnost ondašnje Kraljevine Jugoslavije. S nadnevkom 30. svibnja 1934., Stepinac opisuje svoje intimne osjećaje kada je shvatio da je izbor pao na njega, te da je Sveti Otac nakon višegodišnje potrage odlučio upravo na njegova pleća staviti to teško breme.

Upravo u tom prvom zapisu, Stepinac otkriva kako se u trenutku njegova odlaska na studij u Rim 1924. godine »već punih 10 godina govori da se koadjutorom imenuje dr. Josip Lončarić«. ³³ On dalje navodi kako mu se čini da su vlasti u Beogradu bile protivne tomu, ali da ni nadbiskup Bauer nije podržavao tu mogućnost. Također, da je – po nekim izvorima i novinskim vijestima – bilo čak desetak kandidata kasnije, ali da je »vladi beogradske većina njih bila nepoćudna«. Ta Stepinčeva tvrdnja nije u potpunosti točna, jer je Beograd formalno odbio samo jednog kandidata, a ostali su – kako pokazujemo u nastavku – već u kanonskom postupku u Vatikanu odbačeni kao nepodobni.

³² Usp. Željko Karaula, *Dnevnički zapisi Alojzija Stepinca 1934.-1945. iz arhiva UDBA-e* (Zagreb: Despot infinitus, 2020), str. 31.

³³ Karaula, *Dnevnički zapisi Alojzija Stepinca 1934.-1945.*, str. 51-57. Mons. dr. Josip Lončarić (* Gornji Hrašćan, 24. veljače 1870. – † Zagreb, 2. srpnja 1946.) pučku školu završio je u Macincu, gimnaziju u Zagrebu, a studij teologije u Rimu, gdje je zaređen za svećenika 1897. godine. Na Gregorijani je doktorirao filozofiju i teologiju. Radio je kao tajnik u Nadbiskupskom uredu u Zagrebu, bio rektor Nadbiskupskoga orfanotrofija. Kao župnik župe sv. Petra u Zagrebu (1923.-1943.) godine 1933. dao je izgraditi novu, današnju crkvu. Bio je i prebendar Prvostolnoga kaptola. Godine 1906. jedan je od utemeljitelja i predsjednik Hrvatske kršćanske socijalne stranke. Bio je bilježnik Hrvatskoga književnoga društva sv. Jeronima. Kao profesor i ravnatelj Sjemeništa (Stepincu je bio i razrednik) pratio je svoje učenike na njihovim životnim stazama, a ostalo je zabilježeno da je jedan njegov članak potaknuo Alojzija Stepinca da se vrati zovu svećeničkoga zvanja te ga je kasnije pratio u Rimu i na njegovoj mladoj misi. "60. obljetnica smrti mons. dr. Josipa Lončarića: Istaknuti hrvatski vjerski pisac i profesor, svećenik i kanonik," *Informativna katolička agencija*, 3. srpnja 2006., pristupljeno 13. lipnja 2023., <https://ika.hkm.hr/novosti/60-obljetnica-smrti-mons-dr-josipa-loncarica/>.

U nastavku svoje prve zabilješke, Stepinac ukratko donosi opis vlastitih dvojbi, pa čak i inicijalne malodušnosti, te konačnoga prihvaćanja odgovorne službe,³⁴ a koji se opis podudara s dokumentacijom koju čuva Vatikan.

Dokumenti na temu potrage za nasljednikom nadbiskupa Bauera u Povišesnom arhivu Državnoga tajništva vrlo su iscrpni. Oni jasno govore o teškom stanju Nadbiskupije zagrebačke u tom trenutku, početkom tridesetih godina 20. stoljeća, pa ga i tadašnji apostolski nuncij u Beogradu nadbiskup Emernegildo Pellegrinetti³⁵ naziva “žalosnim”.

3. Potraga za novim nadbiskupom koadjutorom

Nadbiskup Bauer svoj je inicijalni prijedlog trojice po njemu podobnih kandidata vjerojatno krajem 1930. godine dostavio nuncijaturi u Beograd (taj dopis ne prileži spisu), da bi potom nuncij svoju raščlambu kandidata dostavio u prosincu 1930. Državnomu tajništvu Svete Stolice, koje je u to doba bilo nadležno za imenovanje biskupa na teritoriju Kraljevine Jugoslavije. Iako ni taj dopis ne prileži spisu, možemo po drugim dokumentima rekonstruirati da je nuncij pisao upravo 12. prosinca 1930.,³⁶ te da je dan kasnije dostavio i inicijalno zaboravljen dopis s kandidatima za svojeg nasljednika, a koji mu je sa svrhom prosljeđivanja u Rim dostavio nadbiskup Bauer.³⁷

³⁴ Karaula, *Dnevnički zapisi Alojzija Stepinca 1934.-1945.*, str. 51-57.

³⁵ Mons. Pellegrinetti (* Lucca, 1876. – † Rim, 1943.) je u svibnju 1922. netom izabran papa Pio XI. imenovao nuncijem u Kraljevini Jugoslaviji, te mu dodijelio i naslovnu titulu nadbiskupa Adane u Antiohiji – naslovnu nadbiskupiju kojoj je do vlastitoga izbora na mjesto nadbiskupa Milana i kreacije kardinalom nekoliko mjeseci ranije upravo Papa osobno bio naslovljenikom. Iz iskustva našega rada u Vatikanu ocjenjujemo da Papino prepuštanje vlastite naslovne nadbiskupije svakako nije slučajno u eklezijastičkim odnosima, osobito u ono doba. Zaključujemo i to da je postojao osobit odnos poštovanja i povjerenja između Pacellija i Pellegrinettija, gotovo pa i prijateljstva. Usp. Valente, *Diplomazia pontificia*, str. 180-186. Nakon što je Pellegrinetti čak 15 godina bio u Beogradu, gdje je bio iznimno aktivan, te je bio jedan od ključnih pregovarača za potpisani, ali nikada ratificirani zlosretni konkordat između Svete Stolice i Jugoslavije, Papa ga 1937. kreira kardinalom i dodijelio mu naslovnu rimsku crkvu Sv. Lovre u Panisperni. Pellegrinetti je kao kardinal elektor sudjelovao u konklavi koja je 1939. godine izabrala kardinala Eugenija Pacellija kao papu Pija XII.

³⁶ Naime, Pellegrinetti je dostavio dopis s nadnevkom 13. prosinca 1930. na državnog tajnika kardinala Eugenija Pacellija s isprikom da je »zabunom propustio uz svoje jučerašnje izvješće dostaviti i pismo mons. Bauera, što sada čini«. U talijanskom izvorniku: »essendo per inavvertenza rimasta qui una copia di lettera di Mgr. Bauer da allegarsi al Rapp. № 11490 spedito ieri, mi affretto a mandarla col presente«. ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, IV. periodo, Jugoslavia, Pos. 97, Fasc. 68, f. 13^r. Iz navedenoga je vidljivo da je meritorno izvješće, čija analiza postoji u spisu, dostavljeno dopisom koji u spisu nedostaje, ali je zasigurno bio datiran 12. prosinca 1930. godine.

³⁷ ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, IV. periodo, Jugoslavia, Pos. 97, Fasc. 68, f. 13^r. U pravitku je dopis datiran 18. studenoga 1930. koji je na latinskom nadbiskup Bauer uputio nunciju Pellegrinettiju, kao odgovor na njegov dopis od 7. studenoga. Usp. ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, IV. periodo, Jugoslavia, Pos. 97, Fasc. 68, f. 14^r i 14^v.

Bauer je na latinskom jeziku 18. studenoga 1930. odgovorio na Pellegrinettijev dopis od 7. studenoga, gdje ga nakon uvodnih naznaka o svojoj starosti i bolesti potiče kako Sveta Stolica žurno treba imenovati nadbiskupa koadjutora koji bi ga naslijedio, jer bi prema važećim propisima njegovom smrću upravljanje nadbiskupijskim dobrima prešlo na civilnu vlast. Podsjeća kako ima dva pomoćna biskupa, koje ne smatra podobnim za nasljeđivanje zagrebačke katedre. Končno, nakon brojnih molitvi Duhu Svetomu da ga inspirira, nudi tri svećenička imena koja smatra dostojnim da ga naslijede.³⁸

3.1. Prvi kandidati

Nuncij Pellegrinetti dojavio je kako je mons. Bauer kao moguće opcije za svojeg nasljednika predložio trojicu prelata, i to slijedećim redoslijedom po kriterijima podobnosti: 1. mons. Antun Slamić, nadbiskupov tajnik, kanonik i tajnik Biskupske konferencije Jugoslavije; 2. mons. Stjepan Bakšić, profesor na Bogoslovnom fakultetu, kanonik i urednik *Katoličkoga lista*; 3. mons. Fran Barac, bivši rektor Sveučilišta u Zagrebu, profesor dogmatske teologije na Bogoslovnom fakultetu i rektor Nadbiskupskoga sjemeništa.

Na četiri stranice teksta gusto tipkanoga očito u Državnom tajništvu – bez datuma, zaglavlja i potpisa³⁹ – slijedi karakterizacija svakoga od kandidata i sinteza brojnih mišljenja, koje su osim toga pune raznim rukopisima upisanih marginalija i bilješki umetnutih u tekst. Po rukopisima je vidljivo da je na tom izvješću pomno radilo više osoba. Osim nuncija, koji prepričava stavove prelata s kojima se je u tajnosti savjetovao o kandidatima, dodatne formalne karakterizacije u tekstu pripisuju se mons. Magjercu (rektor Zavoda sv. Jeronima), o. Antonu Prešernu SJ (dugogodišnjemu savjetniku oca Generala i asistentu slavenskih isusovaca, kasnijemu duhovniku Zavoda sv. Jeronima 1936.-1937.) i fra Benku Žgombiću TOR (duhovniku Zavoda sv. Jeronima 1924.-1936.).

Najveća pozornost dana je prvomu predloženomu, mons. Slamiću. Nakon biografskih podataka istaknuta je njegova upućenost u upravljanje Nadbisku-

³⁸ ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, IV. periodo, Jugoslavia, Pos. 97, Fasc. 68, f. 14' i 14''. U latinskom izvorniku: »[...] Sed si inopinate eripiar, ne vacantia Guberino occasione daret, se, secundum jus antiquum, in administrationem mensæ episcopalis immiscere ed proventus, qui omnes pro finibus ecclesiasticis adeo sunt necessari, fundo religioso adiicerentur, qui a guberinio civili administraretur – omnino necessarium videtur ut mihi coadiutor com futura successione a S. Sede nominatur. Habeo quidem duos Episcopos Auxiliares, sed dr. Premus non me multo junior invenitur, nec bona sanitate gaudet, alter vero, dr. Salis-Sewis, vir quidem valde doctus et pius, sed propter difficilem et inexpeditum agendi modum non videtur aptus. Pro zagrabienzi metropolitana sede requiritur vir eruditione et perspicacitate mentis conspicuus, caractere firmus et immobilis, atque in convenienti ætate constitutus, quia qua metropolitana zagrabienensis præces cœtus Episcoporum erit. Multum de hac re deliberabam, multum Spiritum Sanctum rogabam, ut me instrueret, et tandem in sequentem sententiam deveni. Tres sacerdotes aptissimos censeo: [...]«

³⁹ ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, IV. periodo, Jugoslavia, Pos. 97, Fasc. 68, f. 11-15.

pijom kao najbližega nadbiskupova suradnika, kao i njegova učenost (doktorirao je filozofiju, teologiju i kanonsko pravo na Gregorijani u Rimu). Naglasak je stavljen na njegovu bliskost s politikom, ali i na činjenicu da su čak petorica jugoslavenskih biskupa (uključujući nadbiskupa beogradskog) dâli pozitivno mišljenje.

Potom su navedeni brojni prigovori: od činjenice da nije radio u pastoralu, da nije dobar orator, preko karakterne difamacije da je riječ o koleričnom i svadljivom čovjeku koji se vrlo grubo odnosi kako prema vjernicima laicima tako i prema suradnicima u svećenstvu, do konačne diskvalifikacije da je Slovenac iz Trsta, te da ga zagrebački kler ne bi prihvatio zbog njegove nacionalnosti, a vlasti u Beogradu zbog bliskosti s političkim krugovima.⁴⁰

Mons. Bakšića nuncij hvali kao velikog pastoralca i izvrsnog propovjednika, a zamjera mu se pomanjkanje iskustva u upravnim poslovima u Nadbiskupiji. Nadalje, istaknuta je njegova bliskost politici, do te mjere da je bio kandidat na parlamentarnim izborima na listi Narodne stranke.

Potom je navedeno da su biskupi Šibenika i Krka izrijekom protiv njegova imenovanja. Nuncij nadalje ističe da je riječ o čovjeku »boležljivog izgleda i neugledne stature«, koji navodno ima apopleksiju do te razine da nije mogao zaključiti ni životno osiguranje jer su ga osiguravajuće kuće odbile osigurati. Nepoznata ruka potom je dopisala da je »srčani bolesnik«. O. Prešern dodatno ističe da su »kružile glasine o njegovom manjkavom moralu«, i predlaže da bi trebale biti podrobno ispitane, na što je nepoznati pisac bilješke dodao kako je u arhivu dopis u kojem se mons. Bakšiću pripisuje da živi *vitae sacerdotalis omnino indignae* ("potpuno nedostojnim svećeničkim životom"). Zaključeno je »da bi njegovo pro-maknuće u episkopat *in abstracto* možda i moglo biti prihvatljivo«, ali »da bi *in concreto* imenovanje na zagrebačku katedru bilo neprihvatljivo«, te je time isključeno kao mogućnost.⁴¹

⁴⁰ U talijanskom izvorniku: »Parere del Nunzio circa Monsignor Slamic: [...] non ha dato prove di scienza teologica [...] non ha dato prove di attività pastorale o di predicazione [...] cinque dei vescovi Jugoslavi (compreso Arcivescovo di Belgrado) si sono pronunciati in suo favore [...] E' sloveno di nazione quindi antipatico al clero croato e in particolare ai nazionalisti croati [...] il Governo non sembra averlo in simpatia soprattutto perché ispiratore di Monsignor Bauer nelle ultime lotte per la libertà religiosa in Jugoslavia [...] non ha mai esercitato il ministero pastorale, almeno direttamente, né sembra oratore. Giudizio di Mgr. Magjerec sullo stesso candidato: indole collerica Giudizio del Padre Preseren S.J. sullo stesso candidato: [...] obbietta ancora che col suo modo nervoso di trattare sacerdoti laici urterebbe molti.« ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, IV. periodo, Jugoslavia, Pos. 97, Fasc. 68, f. 11^r i 11^v.

⁴¹ U talijanskom izvorniku: »Parere del Nunzio su Monsignor Baksic: [...] molto portato al ministero pastorale – ottimo predicatore [...] non sembra abbia pratica particolare in fatto di amministrazione né conosca profondamente la necessita religiose della diocesi; di condotta morale e pio. [...] proposto come Candidato al Parlamento dal Partito popolare croato: i fautori di quel gruppo lo portano alle stelle gli altri sono contrari: i Vescovi di Sebenico e Veglia non la gradirebbero. [...] di natura bassa tarchiata, i medici lo ritengono disposto all'apoplessia: perciò ha trovato difficoltà per l'assicurazione della vita (sembra malato di cuore). Giudizio del Padre Preseren S.J. sullo stesso Candidato: [...] Lo ritiene di pietà ordinaria e do condotta morale. Sa che si è parlato di un'avventura poco edificante, ma crede trat-

Najkraće je raspravljano o mons. Barcu, gdje autor raščlambe navodi samo to da ga opis njegove osobe koji je dao nuncij Pellegrinetti u jednom ranijem izvješću u cijelosti diskvalificira iz razmatranja za to imenovanje, a osobito zato što bi to dovelo do »ozbiljnog sukoba s vlastima, prema kojima je neprijateljski nastrojen«. ⁴²

Ocu Antonu Prešernu Državno tajništvo očigledno je dodatno pristupilo – uvidjevši odmah da ni jedan od tri predložena kandidata neće biti podoban – sa zamolbom da on predloži nekoga. On je predložio mons. Milana Beluhana, prebendara Prvostolnice zagrebačke i župnika Sv. Marije na Dolcu, čovjeka »svetog ponašanja i obljubljenog od svih u Zagrebu«. Iako je doktor teologije, o. Prešern veli kako je riječ o čovjeku koji »nema osobitih specijalističkih studija« te da je »u inteligenciji mediokritetan«, ali da bi svetost njegova života mogla kompenzirati taj nedostatak. Pisac bilješke potom dodaje i da »u arhivu prileže brojna svjedočanstva uglavnom časnih sestara, koje ga hvale i predlažu za višu službu«. ⁴³

Rukom je dopisano da nuncij predlaže dodatno ispitivanje podobnosti prva dva kandidata, te se izvješćuje kako je Sveti Ufij (kasnija Kongregacija za nauk vjere), upitan za podobnost svih triju kandidata, uredno izdao *nihil obstat* za svu trojicu. ⁴⁴

Državno tajništvo, nakon pažljivoga razmatranja i prihvaćanja podrobne raščlambe trojice predloženih Bauerovih kandidata, u zaključku datiranom 16.

---

tarsi di calunnie. Dovrebbe essere esaminata (anche in una lettera conservata in archivio, anonima, si da questo giudizio di Monsignor Baksic "vitæ sacerdotalis omnio indignæ" ma il Nunzio non ne fa parola [...] in astratto lo ritiene molto adatto a governare una diocesi; in concreto non gli sembra adatto per Zagabria perché la sua ideologia politica e l'appartenenza al Seniorato lo fa inviso ad una grande parte del clero.« ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, IV. periodo, Jugoslavia, Pos. 97, Fasc. 68, f. 12^r i 12^v.

⁴² ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, IV. periodo, Jugoslavia, Pos. 97, Fasc. 68, f. 12^v. U talijanskom izvorniku: »Circa il terzo Candidato Monsignor Barac, si ritiene sufficiente riferire ciò che il Nunzio dice nel suo ultimo Rapporto del 2 Marzo № 13074: la sua nomina darebbe luogo ad un conflitto col Governo, a lui ostile, infatti il Barac è stato Segretario del Partito federalista croato.«

⁴³ ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, IV. periodo, Jugoslavia, Pos. 97, Fasc. 68, f. 12^v. U talijanskom izvorniku: »Padre Preseren, invitato, propone Monsignor dr. Beluhan, parroco di Zagabria. Sacerdote esemplare – stimato qual santo – di grandissimo zelo – da tutti universalmente amato – ha circa 60 anni. [...] Dottore in teologia, pero non ha fatto studi speciale ed è piuttosto mediocre intelligenza. Crede che la santità potrebbe compensare la scienza. Non vi è sul conto nessuna obiezione politica (in due o tre lettere nella posizione scritte soprattutto da religiose si propone sempre il nome di Monsignor Beluhan), ma il Nunzio non ne fa parola.«

⁴⁴ ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, IV. periodo, Jugoslavia, Pos. 97, Fasc. 68, f. 12^v. U talijanskom izvorniku: »Mons. Nunzio propone per Mons. Slamic gli altri informatori, piuttosto per Mons. Baksic, soprattutto avuto riguardo all'origine slovena del primo. Il S. Ufficio debitamente interrogato per tutti e 3 candidati non ha nulla da opporre.«

prosina 1930. izrijekom odbija svu trojicu riječima: »prvi kandidat negativan; drugi kandidat izgleda manja opasnost«,⁴⁵ ali da »valja još razmisliti i moliti«. ⁴⁶

3.2. Imenovanje biskupa u kontekstu odnosa s vlastima

Kako je prethodno pokazano, Državno tajništvo prilikom razmatranja kandidata već je unaprijed imalo u mislima njihov mogući odnos s državnim vlastima u Beogradu.

Naime, Katolička crkva, i u njezino ime Sveta Stolica, svoje odnose s civilnim vlastima na pojedinom teritoriju već 900 godina regulira specifičnim ugovorima koji su se kroz povijest uglavnom nazivali konkordatima, a stvorili su i čitavu specifičnu zonu pravne znanosti, tzv. "konkordatsko pravo", koje na neki način spaja kanonske i civilne grane prava.⁴⁷ Međutim, ishodište svih konkordatskih odnosa bili su tzv. "sukobi o investituri", koji u žiži imaju dva aspekta: primat pape u svim duhovnim pitanjima te, posljedično tomu, pravo da papa imenuje sve biskupe u Katoličkoj crkvi, ma gdje se nalazili.⁴⁸ Ipak, u nekim situacijama, pape su bili prisiljeni prihvatiti određene privilegije nekih svjetovnih vladara,

⁴⁵ Iz toga slijedi da treći kandidat ni nije ozbiljno razmatran.

⁴⁶ ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, IV. periodo, Jugoslavia, Pos. 97, Fasc. 68, f. 15^r. U talijanskom izvorniku: »Candidati per Coadiutore con futura successione a Zagabria (rapporto di Monsignor Pellegrinetti № 11490): il 1o negativo, il 20 parrebbe il meno pericolo. Ma occorre ancora pensarci e pregare«.

⁴⁷ Tim se ugovorima regulira položaj, prava, privilegiji i beneficije koje Katolička crkva ima u određenoj državi, kao i njezin odnos prema državnim vlastima. Predmet njihova interesa u prvom su redu sloboda vjeroispovijesti, ali mogu biti područja imovinskih odnosa, pravnih odnosa, školstva, oružanih snaga i inoga. Uvijek je riječ o pregovorima koje u ime Crkve vodi Rimski kurija, te se konkordat sklapa između dviju ravnopravnih međunarodnih subjekata – Svete Stolice s jedne strane i vlade predmetne države s druge strane. Takvi međunarodni ugovori uvijek podliježu i postupku ratifikacije.

⁴⁸ Konačno razrješenje sukoba o investituri bilo je prije upravo 900 godina, potpisom prvoga takvoga ugovora, Konkordata iz Wormsa 1122. godine između Henrika V. i Kalista II. Tada je Henrik V. dopustio da biskupe biraju biskupijski kaptoli, uz potvrdu pape, te se je odrekao nametanja biskupa, kao i prava njihove eklezijastičke investiture. Papa je, s druge strane, prihvatio da prije njihova biskupskoga pomazanja izabranici prođu svjetovnu i feudalnu investituru u kojoj im car (kao njihov feudalni senior) dodjeljuje sudske, upravne i administrativne ovlasti (kao svojim vazalima) te ih obdaruje "regalijama" njihova digniteta. Konkordat iz Wormsa začetnik je svih kasnijih konkordata, koji su prilagođavani vremenu i odnosima snage crkvenih i civilnih vlasti. Poznat je, primjerice, tzv. Napoleonski konkordat iz 1801., kojim je papa Pio VII. prepustio francuskomu caru imenovanje biskupa – a on se *mutandis* i dan danas primjenjuje za dvije teritorijalne francuske biskupije, tako da nadbiskupa u Strassbourgu i biskupa u Metz u ne imenuje papa, nego ga na papin prijedlog imenuje predsjednik Francuske Republike, što je jedinstven takav slučaj u svijetu. Tako je 23. srpnja 2022. papa Franjo predložio postavljenje mons. Philippea Ballota za biskupa u Metz u, a predsjednik Macron ga je istoga dana imenovao biskupom. Usp. "Rinunce e nomine," *Bollettino della Sala Stampa della Santa Sede*, 23. srpnja 2022., pristupljeno 29. srpnja 2022., <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2022/07/23/0552/01138.html>; "Décret du 18 juillet 2022 portant réception de la bulle d'institution canonique de l'évêque de Metz (texte 54 sur 166)," *Journal officiel*, 23. srpnja 2022., pristupljeno 27. srpnja 2022., <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000046081730>.

primjerice da predlažu ili imenuju biskupe, ili pak da se moraju suglasiti s prijedlogom Svete Stolice oko imenovanja biskupa (tzv. *nihil obstat*).

Područje nakon Velikoga rata stvorene Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (od 1929. Kraljevine Jugoslavije) bilo je sačinjeno od različitih država i teritorija koji su u odnosima sa Svetom Stolicom sve imale različito uređene pravne statuse. Tako su se, usprkos kontinuiranom protivljenju Svete Stolice, *de facto* iako ne i *de iure*, nastavili u određenoj mjeri primjenjivati konkordati koji su sklapani u različita vremena i s različitim odredbama, ovisno o pravnom statusu pojedinoga teritorija u svoje vrijeme.⁴⁹ U odnosu na teritorij Hrvatske, koji je ranije bio u sastavu Austro-Ugarske Monarhije, još je uvijek dakle u primjeni bio tekst konkordata između Svete Stolice i Habsburške Monarhije⁵⁰ objavljenoga 13. studenoga 1855. i doraden 1867., nakon Austro-ugarske nagodbe – koji je predviđao ne samo pravo veta državnih vlasti na biskupska imenovanja, nego pravo predlaganja biskupa.⁵¹

Papa Benedikt XV. za svojeg je državnog tajnika imenovao kardinala Pietra Gasparrija, kojeg je kasnije na istoj službi zadržao i papa Pio XI. Kardinal Gasparri gotovo je 17 godina (od 1914. do 1930.) kao državni tajnik izravno radio na uređivanju odnosa Svete Stolice s civilnim vlastima mnogih država, pa tako i s Jugoslavijom,⁵² a svoj rad – iako umirovljen sa službe državnoga tajnika – nastavio je do smrti 1934. godine kao član Svete Kongregacije za izvanredne crkvene poslove.

Crkvena je strana u razdoblju netom nakon Velikoga rata bila sklona svoje odnose s drugim državama oblikovati po uzoru na pregovore vođene s Litvom, a pod svaku cijenu izbjeći da se kao temelj za pregovore uzme konkordat s Habsburškom Monarhijom, koji je vrlo povoljan za državne vlasti i prilično nepovoljan za Crkvu.

⁴⁹ Tako su u tom trenutku u primjeni na teritoriju Jugoslavije bili: 1. za teritorij Slovenije, Hrvatske i Vojvodine konkordat između Svete Stolice i Habsburške Monarhije iz 1855. (RGL 195/1855); 2. za teritorij Bosne i Hercegovine Konvencija između Svete Stolice i Austro-Ugarske Monarhije iz 1881. o teritoriju BiH; 3. za teritorij Crne Gore Konvencija između Svete Stolice i Kneževine Crne Gore iz 1886. godine; 4. za teritorij Srbije i Makedonije Konkordat između Svete Stolice i Kraljevine Srbije iz 1914. godine. Igor Salmič, "Pietro Gasparri e il concordato con la Jugoslavia," *Archivum Historie Pontificie* 50 (2012): str. 58.

⁵⁰ Usp. RGL 195/1855, čl. XVIII i XIX.

⁵¹ »Njegovo Carsko Veličanstvo, u biranju biskupa, slijedom apostolskoga privilegija koji je naslijedio od svojih presjajnih predšasnika, sve dok ne budu kanonski potvrđeni i instalirani od strane Svete Stolice, predstaviti će ili nominirati kandidate nakon što je saslušao mišljenje provincijskoga vijeća.« RGL 195/1855, čl. XIX. U latinskom izvorniku: »Majestas Sua Caesarea in seligendis Episcopis, quos vigore privilegii apostolici a serenissimis antecessoribus suis ad ipsum devoluti a Sancta Sede canonice instituendos praesentat seu nominat, imposterum quoque Antistitum imprimis comprovincialium consilio utetur.«

⁵² Usp. Salmič, "Pietro Gasparri e il concordato con la Jugoslavia," str. 57-93.

Sveta Stolica odbacivala je mogućnost da se privilegiji koji su u prošlosti davani ranijim katoličkim monarsima sada primijene na nove, pravoslavne, šefove država. Također, Vatikan je odbijao da se konkordat sklopljen s Kraljevinom Srbijom neposredno prije Velikoga rata s primjenom proširi na čitavu novu višestruko veću državu, koja je sada u svojem stanovništvu imala bitno veći broj katolika.

Odmah po raspadu Austro-Ugarske Monarhije, naime, i u pomanjkanju izravnih odnosa s državnim vlastima, papa Benedikt XV. u Zagreb je poslao belgijskog benediktinca Pierra Bastiena OSB, dobro upoznatog s crkvenom situacijom na našim prostorima, jer je od 1910. do 1914. bio apostolski vizitator u Bosni i Hercegovini. On je proveo neko vrijeme izravno izvješćujući Državno tajništvo o svojim kontaktima, u prvom redu s biskupima u Sloveniji, Hrvatskoj te Bosni i Hercegovini, a posredno i s državnim vlastima.⁵³ Naime, vlasti u Beogradu odbijale su komunicirati s Vatikanom putem apostolskoga nuncija u Beču, pa je Bastien na taj način privremeno i neformalno popunio tu prazninu.

Sâm kraj 1918. i početak 1919. godine bili su vrlo turbulentni. Kraljevina SHS proglašena je u Beogradu 1. prosinca 1918., ali je na priznanje Svete Stolice čekala gotovo godinu dana, do 6. studenoga 1919. godine.⁵⁴ Biskupi novostvorene države imali su nekoliko sastanaka, a Bastien javlja kako su zaokupljeni budućim statusom Katoličke crkve, slobodom vjere, crkvenom organizacijom te zadržavanjem slobode glagoljanja u pojedinim biskupijama. Dana 12. ožujka 1919., prigodom posjeta kardinala Francisa Bournea na proputovanju iz Svete Zemlje za Rim, održan je s njim sastanak većine jugoslavenskih biskupa u Zagrebu, s kojega Bastien odmah u Rim zabrinuto javlja sljedeće prijedloge biskupskih zaključaka: formiranje novih župa zahtijevalo bi suglasnost vlasti; jednako tako, suglasnost vlasti bila bi potrebna za imenovanje profesora vjeronauka u osnovnim i srednjim školama; o mogućoj potrebnoj suglasnosti vlasti za imenovanje župnika još se je raspravljalo. Postupak imenovanja biskupa predložen je na sljedeći način: biskupska bi konferencija pod predsjedanjem jugoslavenskoga primasa (kako tada tako i kasnije nikada ustrojene službe) svoje prijedloge podnosila kralju, koji bi ih upućivao Svetomu Ocu (Bastien ističe da ni u vezi s tim prijedlogom nije postignuto suglasje); nadbiskup zagrebački ponio bi titulu primasa, te bi imao pravo sazivati i predsjedati biskupskom konferencijom.⁵⁵ Na sastanku je također razmatrana uporaba hrvatskoga crkvenoslavenskoga u liturgiji, koji je bio pod pritiskom da se umjesto glagoljice nametne uporaba ćirilice, a što je ipak odbačeno. Bastien upozorava nadalje da ministar bogoštovlja – katolik, ali neuk u crkvenim stvarima

⁵³ Usp. ASRS, AA.EE.SS., Austria-Ungheria, Pos. 1448, Fasc. 581-583.

⁵⁴ Usp. Radmila Radić, "Jugoslavija i Vatikan 1918-1992. godine," *Annales: Series historia et sociologia* 24, br. 4 (2014): str. 692.

⁵⁵ ASRS, AA.EE.SS., Austria-Ungheria, Pos. 1448, Fasc. 583, f. 16, dopis Bastiena upućen državnomu tajniku Gasparriju iz Zagreba 14. ožujka 1919. godine.

– namjerava temeljem tih razgovora načiniti prijedlog novoga konkordata i uputiti ga prvo biskupima na očitovanja, pa potom u Rim. On nadalje upozorava i protiv prijedloga da se zagrebačka nadbiskupska katedra uzdigne na razinu primasa.⁵⁶

Unutarcrkvene rasprave tijekom 1919. godine – gdje se je dodatno pojavio problem povrata Zavoda sv. Jeronima, koji su okupirali Talijani – kulminirale su upućivanjem vlč. Svetozara Rittiga u Rim, koji je po nalogu nadbiskupa Bauera odnio detaljno izvješće biskupa s još širim popisom tema i problema koje valja razriješiti u odnosima s novom državom. To je uključivalo i “okupaciju” crkvenih dobara u Banatu i Bačkoj od strane srpskih vlasti u Beogradu, *titulo juris bellici*, jer se je tamošnji kler našao odvojen od svojih biskupa u Kaloči i Temišvaru, te se predlaže žurno formiranje nove biskupije i promptno imenovanje apostolskoga upravitelja. Problem je bio to žurniji jer je Srpska pravoslavna crkva uspostavila svoju hijerarhiju i postavila svoje episkope, te se upozorava na »namjeru za ‘srbizacijom’ stanovništva koju provodi Kraljevska Vlada Srba Hrvata i Slovenaca u Beogradu«. U tom kontekstu, prvi formalni sastanak katoličkoga episkopata u novoj Kraljevini SHS održan je od 15. do 29. srpnja 1919. godine. Odlučeno je da se sva ta pitanja podnesu Svetomu Ocu na razmatranje.

Bastien dodatno izvješćuje o »vrlo dobrom i primjerenom stanju biskupije u Ljubljani, koja bi trebala biti uzorom svima u novoj Kraljevini«, ali sa zabrinutošću govori o »kleru Zagrebačke nadbiskupije, koji pada na ispitu moralnosti, te intelektualnoga i duhovnoga života«. Upozorava da su se »upravo ovdje u Zagrebu početkom 1919. godine pojavili ‘reformistički pokreti’, koji su protivni celibatu i crkvenoj vlasti«, ističe kako su »pomanjkanje upravljanja prethodnika mons. Bauera doveli do toga da brojni svećenici žive u konkubinatu ili na drugačije skandalozan način, što je donedavno uključivalo i brojne kanonike i prebendare, čija su primanja služila samo za obogaćivanje njihovih obitelji«. Za nadbiskupa Bauera veli kako »vrlo dobro upravlja dobrima Nadbiskupije, koja koristi i za karitativne djelatnosti«. Zabrinut je zbog “reformističkoga” pokreta, kolokvijalno nazvanoga “žutim klerom”,⁵⁷ koji želi Crkvu podvesti pod protestantska ili pod shizmatička pravila, bori se protiv crkvene vlasti, želi da svećenstvo s laicima

⁵⁶ »Bojim se da bi se takav privilegij – osim što bi naškodilo već postojećim pravima nadbiskupa zadarškoga i nadbiskupa barskoga – pokazao štetnim za Crkvu, jer bi sve odnose s državnim vlastima stavio u ruke zagrebačkoga nadbiskupa; to bi značilo neizravno staviti sudbinu Crkve u ruke Vladi, a osobito s trenutnim nadbiskupom, izvrsnim svećenikom, ali slabim u odnosima s vlastima; u svakom slučaju, interesi katolika u novoj državi uvelike se razlikuju od provincije do provincije, a bitno bi bilo da se svaki metropolit u prvom redu savjetuje sa svojim sufraganima; ako se, pak, želi sazvati sve biskupe – to neka bolje čini izravno Sveta Stolica.« ASRS, AA.EE.SS., Austria-Ungheria, Pos. 1448, Fasc. 583, ff. 16^v-17^r.

⁵⁷ Više o tzv. “žutom kleru” usp. Zlatko Matijević, “Reformni pokret dijela nižega katoličkog svećenstva u Hrvatskoj (1919-1924. god.)”, *Povijesni prilozi* 8, br. 8 (1989): str. 1-90.

sâmo upravlja biskupijama, a celibat bi bio "opcija".⁵⁸ Nadbiskup je »potrošio više od 200.000 kruna kroz godine u nastojanju da unaprijedi svećenstvo«. Bastien sa žaljenjem konstatira da je »zadnja biskupska sinoda održana prije 115 godina, još 1804. godine«, te da je stoga »pomanjkanje dobroga upravljanja Nadbiskupijom od tada dalo svoje negativne plodove«.⁵⁹

U svakom slučaju, Sveta Stolica odlučila je na svaki način pokušati uspostaviti redovite diplomatske odnose s vlastima u Beogradu. Pregovori su vođeni izravno iz Rima, biskupima je rečeno da je sklapanje novoga konkordata u izravnoj nadležnosti Rima, iako će njihove "savjete" saslušati. Početkom 1920. godine konačno su uspostavljeni i formalni diplomatski odnosi s Kraljevinom.⁶⁰ Uskoro je Bastien napustio Zagreb, a 2. ožujka 1920. godine mons. Francesco Cherubini, naslovni nadbiskup Nikozije i dotadašnji apostolski delegat pa internuncij na Haitiju, imenovan je prvim apostolskim nuncijem u Kraljevini SHS.⁶¹ Uskoro nakon njegovog dolaska u Beograd sredinom 1920. počeli su i pregovori o novom konkordatu, koji su trajali najduže u odnosima Svete Stolice s nekom državom – čak 13 godina. Zagrebački nadbiskup nikada nije dobio titulu primasa, iako mu je *de facto* priznat položaj *primus inter pares*, pa su desetljećima upravo zagrebački nadbiskupi bili na čelu Biskupske konferencije Jugoslavije i kasnije Hrvatske.

Prvi test primjene "konkordatskih prava" došao je tako i prije nego što su 1920. godine uspostavljeni diplomatski odnosi Svete Stolice i Kraljevine SHS. Naime, još 1916. godine umro je đakovački biskup Ivan Krstitelj Krapac, te je nekada Strossmayerova biskupska katedra bila godinama prazna, što je imalo negativne posljedice po velike prihode te vrlo bogate biskupije, pa je odmah po završetku rata, u svibnju 1919. godine, krenuo postupak imenovanja novoga biskupa.⁶²

⁵⁸ Njihov primarni interes nije bio reformistički, nego ukidanje celibata (pa je među njima bilo mnogo onih koji su navodno živjeli u konkubinatu). Riječ je o teritoriju između Mure i Drave, koji je uvijek pripadao zagrebačkoj nadbiskupiji, ali je politički bio u ugarskom dijelu Monarhije.

⁵⁹ ASRS, AA.EE.SS., Austria-Ungheria, Pos. 1448, fasc. 5484, ff. 8-9, dopis Bastiena upućen državnomu tajniku Gasparriju iz Zagreba 29. srpnja 1919. godine.

⁶⁰ "The Year of Our Lord 1920: Diocese Events," *Catholic-hierarchy.org*, pristupljeno 13. lipnja 2023., <https://www.catholic-hierarchy.org/events/d1920.html>.

⁶¹ "Archbishop Francesco Cherubini," *Catholic-hierarchy.org*, pristupljeno 13. lipnja 2023., <https://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bcherub.html>.

⁶² Sveta Stolica tada nije željela postupak voditi preko Beograda, gdje još nije bilo nuncijature, nego preko nuncija u Beču nadbiskupa Teodora Valfrè di Bonza i zagrebačkoga nadbiskupa Antuna Bauera. Papa Benedikt XV. izravno je naložio državnomu tajniku Pietru Gasparriju da bečkomu nunciju uputi instrukciju (usp. Valente, *Diplomazia pontificia*, str. 23), koju je on dostavio šifriranim teleksom 8. studenoga 1918., u kojoj nunciju nalaže da se »stavi u prijateljski odnos s raznim zemljama Austro-Ugarskoga imperija koje su sada konstituirane u neovisne države [...] Sveta Stolica ne samo da ne odbija ulaziti u odnose s novim državama koje je Car priznao, nego naprotiv, to želi; stoga je Vaša preuzvišenost umoljena predstavljati Svetu Stolicu i u njihovim glavnim gradovima – ako će to biti prihvaćeno.« Valente, *Diplomazia pontificia*, str. 24. Vlasti u Beogradu najoštrije su protestirale zbog »kršenja jugo-

Vlasti u Beogradu inzistirale su da imaju pravo *nihil obstat* za imenovanje biskupa, čemu se je Sveta Stolica protivila. Međutim, iz poštovanja prema novoformiranoj državi, ali i s ciljem skore uspostave diplomatskih odnosa, te kako bi spriječila bilo kakav sukob – djelujući sukladno tisućljetnoj maksimi *pro bono pacis* – Sveta Stolica priklonila se je smirivanju tenzija, te i formalno upitala postoje li »prigovori političke naravi protiv svećenika Đakovačke biskupije Antuna Akšamovića«. ⁶³ Dvor u Beogradu pričekao je uspostavu diplomatskih odnosa u ožujku 1920. prije nego li je tek u lipnju iste godine odobrio Akšamovićevo imenovanje na katedru đakovačkih biskupa.

Pregovori o novom konkordatu trajali su u često vrlo napetoj atmosferi punih trinaest godina (1922.-1935.), pa si je nuncij Pellegrinetti u razgovoru s namjesnikom knezom Pavlom Karađorđevićem dopustio 1935. godine reći kako ni s jednom državom Sveta Stolica nije toliko dugo pregovarala s ciljem sklapanja konkordata kao s Jugoslavijom. ⁶⁴

Valja reći kako su ti pregovori rukovođeni načelima koja su zasnovana na nagovoru pape Benedikta XV. *In hac quidem*, koji je održao na tajnom konzistoriju (tj. skupu kardinala) u Apostolskoj palači 21. studenoga 1921. godine. Tom prilikom istaknuo je da je najveća briga Švete Stolice u tom poslijeratnom vremenu ponovno oblikovanje odnosa Crkve s različitim državama, od kojih su neke postojale i prije Velikoga rata, ali su sada stekle nova područja, a neke su nastale u poslijeratnim pregovorima. Potom je dodao da te nove države nemaju pravo prisvajati one povlastice koje je Sveta Stolica ugovorima i sporazumima dodijelila ranijim državama, budući da su one toliko različite od svojih preteča da se ne mogu prepoznati kao njihove moralne i pravne sljednice. ⁶⁵

---

slavenskoga suvereniteta«, ističući da sukladno konkordatu iz 1914. konzultacije moraju biti rađene putem Beograda. Navedeno je čak dovelo i do krize vlasti, te je to doprinijelo da vlada Stojana Protića padne (iako se pravi razlozi Protićeva odlaska s vlasti moraju tražiti u njegovu sukobu s Nikolom Pašićem, koji je bio primarno nezadovoljan što njemu nije ponuđeno formiranje prve vlade Kraljevine SHS, a potom se je protivio prijedlozima ustavnih rješenja o ustroju nove države koje je ponudio Protić). Usp. Salmič, "Pietro Gasparri e il concordato con la Jugoslavia," str. 64-65.

⁶³ Salmič, "Pietro Gasparri e il concordato con la Jugoslavia," str. 63, navodi sljedeće izvore: Paolo Blasina, "Santa Sede e Regno dei Serbi, Croati e Sloveni: Dalla missione di Dom Pierre Bastien al riconoscimento formale (1918-1919)," *Studi storici* 35, br. 3 (1994): str. 798-799; Dragoljub Živojinović, *Vatikan, Srbija i stvaranje jugoslovenske države: 1914-1920* (Beograd: Nolit, 1980); Nikola Žutić, *Kraljevina Jugoslavija i Vatikan: Odnos jugoslovenske države i rimske crkve 1918-1935* (Beograd: Arhiv Jugoslavije, 1994).

⁶⁴ ASV, Arch. Nunz. Jugoslavia, Fasc. 6, f. 658^a, № 17290, dopis nuncijature u Beogradu upućen državnomu tajniku Pacelliju.

⁶⁵ Papa Benedikt XV. – obraćajući se kardinalima okupljenima na tajnom konzistoriju u Apostolskoj palači – tom prilikom istaknuo je kako se »nalazimo u vremenima velikih briga, najveća od kojih je reorganizacija odnosa između Crkve i raznih država«, jer su »nakon Velikoga rata iz njega proizišle nove države ili su neke prethodno postojeće dodale nove teritorije«. Papa nadalje navodi kako je »bjelodano da te države nemaju nikakvo pravo za sebe pridržavati one privilegije koje je Sveta Stolica dodijelila ranijim državama putem svečanih sporazuma ili specijalnih konvencija«, jer »ono što je dogovoreno

Inicijalno, čak je i državni tajnik kardinal Gasparri smatrao da bi možda i mogao ostati na snazi konkordat iz 1914. godine, ali samo za teritorij koji je ranije pripadao Kraljevini Srbiji. Zahtjevi da se valjanost odredbi toga konkordata jednostavno proširi na ostatak Kraljevine SHS odbačeni su kao neosnovani. Za sveobuhvatno uređenje odnosa Crkve i nove države bio bi potreban novi konkordat, što je i preneseno jugoslavenskomu poslanstvu pri Svetoj Stolici, a potom je preneseno vlastima u Beogradu.⁶⁶

Prvi nuncij nadbiskup Francesco Cherubini dao je iz zdravstvenih razloga ostavku na svoju dužnost već u veljači 1921. godine, nakon manje od godinu dana službe u Beogradu, gdje je prispio odmah po uspostavi diplomatskih odnosa u ožujku 1920. godine. Slijedećih 14 godina bio je kanonikom vatikanske Bazilike sv. Petra.⁶⁷ Tek nakon gotovo godinu i pol, u svibnju 1922., novi papa Pio XI. za nuncija u Beogradu imenovao je nadbiskupa Pellegrinettija, koji se je na toj dužnosti zadržao dulje od 15 godina, sve do svoje kreacije kardinalom u prosincu 1937. godine. Državno tajništvo uobičajeno prilikom upućivanja na destinaciju svim nuncijima daje formalnu instrukciju za njegovu službu. Pellegrinetti je u lipnju 1922. godine dobio naputak kako se »smatra oportunistički učiti u pregovore o sklapanju sporazuma koji bi jamčio slobodno ispovijedanje katoličke vjere i sva druga prava Katoličke crkve, ne samo na prostoru nekadašnje Srbije, nego na čitavom teritoriju nove kraljevine«. ⁶⁸ Pellegrinetti je u svojem prvom susretu s ministrom vanjskih poslova Kraljevine Jugoslavije Momčilom Ninčićem

---

između nekih ne može biti valjano za druge«. Stoga, zaključuje Papa, »pojedine Države, slijedom tako teških i radikalnih političkih previranja, toliko su se transformirale da više ne mogu biti smatrane istom moralnom ni pravnom osobom s kojom je Sveta Stolica ranije sklopila ugovore; iz toga prirodno slijedi kako ranije s tim Državama ugovoreni sporazumi i ugovori više nemaju nikakvu pravnu valjanost«. Benedikt XV., "Allocutio SS. D. N. Benedicti PP. XV: Venerabiles fratres," *Acta Apostolicae Sedis* 13, br. U (23. studenoga 1921): str. 521-522, pristupljeno 5. rujna 2023., <https://www.vatican.va/archive/aas/documents/AAS-13-1921-ocr.pdf>. U latinskom izvorniku: »In hac quidem renovata laetitia amplissimi conventus, multa sunt magnae Nobis curae, sed illud maximae quod est de rationibus mutuis Ecclesiam inter et civilem societatem plurifariam ordinandis. Etenim nemo est qui ignoret, post recens immane bellum, vel novas natas esse Respublicas, vel Respublicas veteres, provinciis sibi adiunctis, crevisse. Iam vero, ut alia omittamus quae huc possumus afferre, patet quae privilegia pridem haec Apostolica Sedes, per pactiones sollemnes conventionesque, aliis concesserat, eadem nullo iure posse hasce Respublicas sibi vindicare, cum res inter alios acta neque emolumentum neque praeiudicium ceteris afferat. Item Civitates nonnullas videmus ex hac tanta conversione rerum funditus novatas exitisse, adeo ut quae nunc est, non illa ipsa possit haberi moralis, ut aiunt persona, quacum Apostolica Sedes olim convenerat. Ex quo illud natura consequitur, ut etiam pacta et conventa, quae inter Apostolicam Sedem et eas Civitates antehac intercesserant, vim iam suam omnem amiserint.«

⁶⁶ Usp. Salmič, "Pietro Gasparri e il concordato con la Jugoslavia," str. 65.

⁶⁷ "Francesco Cherubini (1865-1934), bishop," *Opera Don Guanella*, pristupljeno 5. rujna 2023., <https://en.operadonguanella.it/la-famiglia-guanelliana-sep/118-organizzazione/centro-studi/enciclopedia-guanelliana/825-cherubini-francesco>.

⁶⁸ Usp. Salmič, "Pietro Gasparri e il concordato con la Jugoslavia," str. 65.

neposredno nakon dolaska u Beograd u srpnju 1922. godine predložio osnivanje »komisije za proučavanje mogućnosti sklapanja konkordata«. ⁶⁹

Dugogodišnji pregovori kulminirali su u konačnici potpisom konkordata 25. srpnja 1935. godine, ali on nikada nije bio ratificiran niti je ikada stupio na snagu. Međutim, Sveta Stolica, kako je opisano u nastavku, sveudilj razmišljajući *pro bono pacis*, čitavo razdoblje Kraljevine Jugoslavije tražila je suglasnost civilnih vlasti na biskupska imenovanja.

3.3. Razmatranje novih kandidata

Nakon zaključka o nepodobnosti Bauerovih kandidata, ⁷⁰ već 22. prosinca 1930. Državno tajništvo šifriranim teleksom dojavilo je nunciju Pellegrinettiju odluku Sv. Oca kako slijedi: »Šifra №25: Primito izvješće № 11490 i prilozi. Sveti Otac vrlo je ozbiljno razmotrio razmišljanja Vaše preuzvišenosti o osobitoj situaciji u Zagrebu. Želi doznati mišljenje o tom vjeruje li Vaša preuzvišenost da je mons. Juraj Magjerec dostojan imenovanja koadjutorom, kao i kako mislite da bi se mogla dodatno promovirati uprava Zavoda sv. Jeronima. Kardinal Pacelli.« ⁷¹

Iz navedenoga je vidljivo da je pitanje nasljednika nadbiskupa Bauera smatrano jednako i žurnim koliko i važnim problemom. Državno tajništvo djelovalo je iznimno brzo, a u odlučivanje je odmah uključen papa Pio XI., koji je dapače i osobno predložio ime mons. Magjerca te tražio ispitivanje njegove podobnosti za episkopat, pri čemu nije zaboravio ni potrebe Zavoda sv. Jeronima u Rimu.

Više od godinu dana kasnije, i nakon razmjena uglavnom negativnih informacija o pojedinim kandidatima, Državno tajništvo šifriranim teleksom, upućenim 6. ožujka 1932., nunciju Pellegrinettiju definitivno odbacuje Bauerove kandidate: »Šifra №38: Primito izvješće № 13074. U svjetlu činjenice da se sva trojica predloženih kandidata, također temeljem i informacija brojnih svećenika, pokazuju problematičnima, Sveti Otac smatra oportunistički sada razmotriti premještanje nekog od dijecezanskih biskupa koji su se pokazali kvalitetnima, ili pak ponovno provjeriti mons. Beluhana, kojeg kao izvrnog ističe p. Prešern. Kardinal Pacelli.« ⁷²

⁶⁹ Usp. Salmič, "Pietro Gasparri e il concordato con la Jugoslavia," str. 65.

⁷⁰ Usp. Salmič, "Pietro Gasparri e il concordato con la Jugoslavia," str. 65, bilj. 19.

⁷¹ ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, IV. periodo, Jugoslavia, Pos. 97, Fasc. 68, f. 16f. U talijanskom izvorniku: »Cifra №25: Ricevuto rapporto № 11.490. Santo Padre maturatamente esaminando considerazioni propone Ecc. V. circa speciale situazione Zagabria desidera conoscere se Ella stima adatto per nomina coadiutore Mons. Magjerec e [nečitko] affermative come potrebbe promuovere direzione Collegio S. Girolamo. Card. Pacelli«.

⁷² ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, IV. periodo, Jugoslavia, Pos. 97, Fasc. 68, f. 49f. U talijanskom izvorniku: »Ricevuto Rapporto № 13074. Poiché tre candidati proposti, anche secondo informazioni prese da

Nuncij Pellegrinetti, nakon požurnice od 11. svibnja 1932., odgovara dopisom dana 13. svibnja 1932. godine.⁷³ Ističe kako se »pitanje koadjutora u Zagrebu ne pomiče prema naprijed isključivo zbog činjenice da nadbiskup inzistirava samo i isključivo na svoja tri kandidata«, te navodi da su sva trojica »žrtve intriga i raznih oponentata«. Pellegrinetti izvješćuje i da je dobio oštro intonirano Bauerovo pismo gdje »ovaj odbija čak i samo razmisliti« o novim kandidatima, nego njega (Pellegrinettija) optužuje za sve što se negativno govori protiv njegovih kandidata. Dapače, nuncij se žali kako ga nadbiskup optužuje da je upravo nuncijatura pustila glas o tom koga se predlaže, te da je tako omogućila da njihovi neprijatelji u, kako veli »odvratnoj kampanji«, miniraju razmatranje imenovanja. Pellegrinetti odmah domeće i kako je – naravno – nuncijatura obdržala tajnost postupanja, ali da su brojni svećenici ispitani o kandidatima pod obvezom »papske tajne« propustili šutjeti, te da »svi u Zagrebu odavna govore o Bauerovim kandidatima«. ⁷⁴

Pellegrinetti nadalje izvješćuje da je slijedom ranijih Pacellijevih uputa već razmatrao mons. Beluhana, »kojeg bi svi u Zagrebu željeli zbog njegova asketskoga života i apostolata«, ali da ga Bauer ne smatra dovoljno dobrim ni podobnim za svojeg nasljednika. Bauer misli da je Beluhan okružen osobama koje bi ga mogle iskoristiti u političke svrhe, što ne bi bilo dobro. Također, Pellegrinetti izvješćuje da ni mons. Magjerca nadbiskup Bauer ne smatra podobnim. Bauer smatra da bi Magjerec uzrokovao antipatiju među klerom koji je hrvatski nastrojen – dakle najveći broj svećenika – jer ga smatraju previše koncilijantnim prema Beogradu, nesposobnim zauzeti stav ni uzdići se iznad podjela unutar klera. Nuncij međutim domeće i kako vjeruje da bi mons. Magjerec, jednako kao mons. Slamić i mons. Bakšić, mogli eventualno dobiti suglasnost vlasti za imenovanje. ⁷⁵

---

ecclesiastici ivi indicati, presentano difficoltà, S. Padre riterrebbe opportuno prendere in considerazione o qualche Vescovo diocesano che abbia dato buona prova o Monsignor Beluhan, parroco di Zagabria, segnalato come ottimo da P. Preseren. Card. Pacelli.

⁷³ ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, IV. periodo, Jugoslavia, Pos. 97, Fasc. 68, ff. 63-64, № 13372.

⁷⁴ ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, IV. periodo, Jugoslavia, Pos. 97, Fasc. 68, f. 63^r. U talijanskom izvorniku: »[...] la questione del Coadiutore per Zagabria si trova arenata per il fatto che quell'Arcivescovo insiste sui candidati proposti e reputa che siano effetto d'intrighi le varie opposizione che ad essi sono state fatte in diverse maniere. Anzi mi scrive lamentandosi che la Nunziatura lasciando penetrare quei tre nomi ha dato occasione ai loro nemici di svolgere tutta una odiosa campagna. Il fatto è che la Nunziatura ha mantenuto il segreto ma gl'interrogati d'ufficio per informazione, ugualmente tenuti al segreto, hanno lasciato trapelare per imprudenza quando un particolare, quando un altro, sicché tutti a Zagabria parlano dei candidati di Mgr. Bauer.«

⁷⁵ ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, IV. periodo, Jugoslavia, Pos. 97, Fasc. 68, f. 63^r i 63^v. U talijanskom izvorniku: »Circa Mgr. Beluhan, che è desiderato da molti in Zagabria per la sua vita ascetica e il suo apostolato, so che Mgr. Bauer (col quale ne ho parlato nel mese di gennaio) non lo reputa adatto ad essere Arcivescovo [...] egli lo crede circondato da un gruppo di persone, che lo sfrutterebbero per la loro politica. [...] Ugualmente Mgr. Bauer non ha grande stima di Mgr. Magjerec per il posto di Zagabria. [...] Mgr. Magjerec incontra antipatie nel gruppo più croati (cioè nella maggioranza) del clero, perché è reputato di carattere troppo condiscendente, incapace all'occorrenza di prendere la attitudine decise

Pellegrinetti se je također očitovao o Papinu upitu. On misli kako ni pre-mještaj nekoga od dijecezanskih biskupa na zagrebačku katedru ne bi donio ni-kakvih prednosti. Njegov je zaključak da su hrvatski biskupi »ili previše stari, ili nesposobni, ili pak nemaju kvaliteta koje bi ih kvalificirale za tako važnu metro-poliju«. S druge strane, uvjeren je kako »ne bi bilo oportuno ostarjelomu nadbi-skupu Baueru nametati koadjutora s kojim se on ne bi slagao«, jer bi »u ovom vrlo delikatnom trenutku, to moglo prouzročiti dodatnu opasnost«. Pellegrinetti na-žalost ne predviđa da bi Bauer mogao promijeniti mišljenje, nego smatra da će »nastaviti inzistirati na svojim neprihvatljivim kandidatima, što će dodatno za-komplicirati ionako tešku situaciju u golemoj nadbiskupiji«. ⁷⁶

Netom spomenuti dopis kardinala državnoga tajnika Pellegrinettiju došao je putem mons. Dionizija Njaradija, grkokatoličkoga biskupa Križevaca, koji se je vraćao iz Rima i za kojeg Pellegrinetti u povjerenju upozorava da spada u grupu "pomirljivih", te da gaji simpatije za Beluhanovu kandidaturu. Tako je kardinal Pacelli po biskupu Njaradiju na povratku u Hrvatsku poslao nadbiskupu Baueru informaciju da je Sveti Otac odbio svu trojicu njegovih kandidata, te da ga moli nove kandidate.

Nadbiskup Bauer nunciju Pellegrinettiju dostavio je i pismo – taj puta pak naslovljeno na Svetog Oca osobno – koje je nuncij uredno prosljedio u Dr-žavno tajništvo na pažnju papi Piju XI.

Predmetno pismo na latinskom datirano je 3. travnja 1932. godine. Nad-biskup Bauer Papi je pisao iz Kaštel Staroga, gdje se je oporavljao od »teške i po život opasne bolesti«. U pismu opetuje da on ima i imat će samo svoja tri kandi-data. Opisuje kako je njihova imena »prije čak dvije godine dostavio preuzvišeno-mu nunciju«, ali da pomaka u njihovu imenovanju nema.

Bauer nadalje dramatično upozorava: »To da bi moja smrt bez određeno-ga izravnoga nasljednika na nadbiskupskoj stolici dovela do fatalnih događaja u mojoj nadbiskupiji, za moje nadbiskupske ustanove, kao i za sve katolike – suviš-no je i navoditi u ovim našim crkveno-političkim odnosima.« ⁷⁷ Ponavlja, također,

---

verso il Governo. So che il Governo sarebbe invece tanto di Mgr. Magjerec, come anche di Mgr. Slamic e Baksic.«

⁷⁶ ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, IV. periodo, Jugoslavia, Pos. 97, Fasc. 68, f. 63^v i 64^r. U talijanskom izvorniku: »Trasferire a Zagabria un Vescovo diocesano non pare offera vantaggi, perché i Vescovi croati o sono troppo vecchi o non hanno qualità che raccomandino per un posto come Zagabria. D'altra parte mi pare inopportuno imporre al vecchio Arcivescovo Bauer un Coadiutore da lui non ben visto; in questo momento delicato ciò potrebbe causare un commovimento pericoloso. Credo che vedrò Mgr. Bauer tra un paio di settimane, e allora di nuovo cercherò con lui una soluzione. Ma prevedo che l'uomo del suo cuore resterà Mgr. Barac, poi Mgr. Slamic, infine Mgr. Baksic, già da lui proposti, e sui quali insiste nell'annessa sua lettera, che complicherà ancora di più la situazione nella vastissima Arcidiocesi.«

⁷⁷ Taj opis važan je za razumijevanje koje bi pogubno pravno stanje nastupilo u slučaju *sede vacante* na katedri Nadbiskupije zagrebačke. Najbolje to opisuje sljedeći navod: »U slučaju da umre bez određenog

kako se »protiv njih vodi klevetnička kampanja bez ikakvoga utemeljenja, a koju je preuzvišenomu nunciju deklarirao kao takvu«.

Nadbiskup Bauer svoje pismo zaključuje riječima: »Ponizno i žurno molim Tvoju Svetost da jednog od trojice predloženih promišljeno udostojiš uzdignuti na dostojanstvo mojega nasljednika, pod nogama Svetosti Tvoje prostrrt, Antun Bauer, nadbiskup.«⁷⁸

Prijedlozi nadbiskupa Bauera 17. svibnja 1932. razmotreni su u raščlambi i uputi Državnoga tajništva, koje je – uvjereni smo, iako nije potpisano – izradio kardinal Pacelli osobno.⁷⁹ On u cijelosti odbacuje argumentaciju i kandidate kao nedovoljno kvalitetne, te daje dva naloga:

---

nasljednika, prema Konkordatu sklopljenom godine 1855. s Austrijom, koji je na području Hrvatske i Slavonije ostao na snazi i u novoj državi, dok ne bi bio imenovan novi nadbiskup nastupio bi tzv. interkalar, od kojega bi samo država imala veliku korist, dok bi Nadbiskupija imala tešku duhovnu i materijalnu štetu. U slučaju da se nadbiskupska stolica isprazni, svi bi se, naime, prihodi nadbiskupijske nadarbine dijelili na tri dijela: jedan bi išao sjemeništu, drugi kapitularnom vikaru zbog upravnih poslova, a treći u državnu blagajnu. Dapače, povjerenik državne vlasti koji bi u tu svrhu bio imenovan, imao bi veliku riječ u upravi nadbiskupijskim dobrima. Apostolski nuncij u Beogradu morao bi vladi priopćiti kandidate za nadbiskupsku stolicu i upitati ima li vlada što protiv njih. Kako je u ono vrijeme Zagreb bio u političkoj oporbi prema Beogradu, moglo se dogoditi da vlada oteže s imenovanjem nadbiskupa, što bi za nadbiskupiju značilo veliku duhovnu štetu, jer kapitularni vikar, koji nadbiskupijom upravlja samo privremeno, ne može poduzeti ništa trajno, prema pravnom pravilu: *vacante sede, nihil innovetur* – dok je stolica prazna, ne smije se ništa mijenjati.« Aleksa Benigar, *Alojzije Stepinac, brvatski kardinal* (Zagreb: Glas Koncila, 1993), str. 115.

⁷⁸ ASRS, AA.EE.SS, Pio XI, IV. periodo, Jugoslavia, Pos. 97, Fasc. 68, f. 65^r i 65^v. U latinskom izvorniku: »Post multam deliberationem et Spiritus S. cum gemitibus imploratam illustrationem tamquam ad dignissimos et aptissimos ad hoc munus gerendum ad tres sacerdotes archidiocenses meas deveni, quorum nomina ante duos annos cum eorum curriculo vitæ Exc. Domino Nuntio notificavi. Sunt autem: [ponavlja kratke biografske podatke trojice svojih kandidata] Mors mea sine immediato successore in sede archiepiscopali quam fatalis esset eventus pro archidiocesi, pre meis institutis diocesanis, ast etiam pro omni re catholica, superfluum est texere, cum conditioes nostræ ecclesiastico-politicæ considerentur. [...] Propalatis candidatorum nominibus, uti fieri assolet, cum de promotione personarum agitur, contra singulos denuntiationes factæ sunt, falsa et meras caluntias esse pro certo habeo, quot etiem Exc. Nuntio declaravi. Humiliter, enixe et instantissime rogo Sanctitatem Tuam, ut unum ex tribus propositis, perceptis ac ponderatis rationibus jam pridem propositis, eligere dignetur. Ad pedes Sanctitatis Tuæ provolutos, (ex) Kastel Stari in Dalmatia, die 3 aprilis 1932. (ubi reccolendis viribus moror), Antonius Bauer, Archiepiscopus.«

⁷⁹ ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, IV. periodo, Jugoslavia, Pos. 97, Fasc. 68, f. 68^r. U talijanskom izvorniku: »Scrivere a Monsignor Pellegrinetti che contro i tre proposti da Mgr. Bauer vi erano obiezioni pari ed anche contro Monsignor Beluhan Mgr. Bauer muove appunti circe la capacità di governo. Vada appena può da Mgr. Bauer per venire ad una conclusione, facendo pero capire a Mgr. Bauer che, trattandosi di Coadiutore con successione, può bensì manifestare le su idee, ma la decisione spetta alla Santa Sede. Controlli se è vero che Monsignor Beluhan può essere sfruttato de gente abile in cose di politica. Vede di trovare, non essendo accettabili i tre proposti da Mgr. Bauer, un quarto candidato senza lasciar trapelare nulla a nessuno; preferibilmente anche tra i Vescovi dei quali si è già fatto la prova. Non sembra probabile che fra tanti no ve ne sia uno adatto. Lo stesso Mgr. Pellegrinetti parlava ad es. Come di uomo molto apostolico del Vescovo di Mostar. Rispondere a Mgr. Bauer facendo voti per la sua salute e che il Santo Padre pensa e prega per la nomina del Coadiutore, e faccia così anche lui.«

1. Nunciju u Beograd treba odgovoriti da protiv tri Bauerova kandidata postoje »nepremostivi prigovori«, a i protiv četvrtoga kandidata mons. Beluhana prigovori da bi mogao potpasti pod politički utjecaj čine se vrlo ozbiljnima. Nadalje, nuncijska treba naputiti da čim prije otputuje u Zagreb da razgovara s mons. Bauerom, kojemu treba jasno reći kako tu nije riječ o imenovanju pomoćnih biskupa, nego nadbiskupa koadjutora i njegova nasljednika, te da će on, naravno, biti saslušan, ali da zadnju riječ svakako ima Sveti Otac. Pellegrinetti nadalje treba nastaviti tražiti četvrtog kandidata, i to na način da provjeri bi li Beluhan mogao biti politički iskorišten, a ako doista bi – u tom slučaju da pokuša ipak među brojnim dijecezanskim biskupima pronaći odgovarajućeg, možda biskupa Mostara mons. Alojzija Mišića, kojeg brojni, pa i sâm Pellegrinetti, smatraju vršnjim pastoralcem, osobito pazeći da se ne probije tajnost postupka potrage, jer Sveti Otac ne misli da se među toliko biskupa baš nikog ne može pronaći.

2. Nadbiskupu Baueru neka se odgovori da je Sveti Otac primio njegovo pismo, da misli na njega, brine o njegovu zdravlju, te da se moli za pronalazak prikladnoga koadjutora – što i njega moli da on čini te da se moli za svojeg nasljednika.

Sukladno navedenom, nuncijatura je potom već 20. svibnja 1932. dobila uputu državnoga tajnika kardinala Pacellija da slijedom apostolskoga naloga definitivno odbaci tri Bauerova kandidata i pokrene potragu za novima.⁸⁰ Napominje se sve redom kako smo gore iznijeli.

Također, sutradan 21. svibnja, državni tajnik Pacelli u ime Pija XI. odgovorio je nadbiskupu Baueru kako ga Sveti Otac ima u mislima i molitvama sa željom da se potraga za nadbiskupom koadjutorom čim prije završi, a njemu želi dobro zdravlje i udjeljuje apostolski blagoslov.⁸¹ Čini nam se važnim napomenuti koliko je kardinal Pacelli i osobno bio angažiran u tom slučaju, jer je u arhivskom spisu na kopiji uobičajeni uredski štambilj »potpisao monsinjor tajnik« prekrizhen, te je rukom dopisano: »potpisala Njegova Eminencija«.

Kardinal Pacelli potom je nunciju Pellegrinettiju šifriranim teleksom dana 12. lipnja 1932. javio da mu je napomenut kao podoban za mjesto nadbiskupa koadjutora mons. Aleksandar Gahs, sveučilišni profesor, kao potencijalan kvalitetan kandidat, te je zamolio da ga se čim prije izvijesti o njegovoj podobnosti za

⁸⁰ ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, IV. periodo, Jugoslavia, Pos. 97, Fasc. 68, f. 66r i 67r.

⁸¹ ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, IV. periodo, Jugoslavia, Pos. 97, Fasc. 68, f. 69r. U latinskom izvorniku: »Augustus Pontifex litteras excepit, quæ die III delapsi aprilis datas, per Apostolicum Nuntium Eidem mitti contendisti: ibi de Episcopo coadiutore cum iure successione renuntiando agabas. Sancitatis Sua munus mihi defert rescribendi tibi Se adhuc cum animo secum id cogitare atque exorare, ut, Deo favente, res ad optimum finem peveniat; optat autem Beatissimus Pater ut ad it consilii tuas cum Ipso adiungas preces. Augustus Pontifex denique paterno affecto suscipit vota, ut bona valetudine utaris ac tibi Apostolicam Benedictionem amanter impertit. [...]«

episkopat.⁸² Na kopiji toga teleksa u arhivu nepoznatim rukopisom dopisano je: »Zagreb: potreba za pomoćnim biskupom nadbiskupu Baueru; provincijal isosovaca javlja da je mons. Gahs sveučilišni profesor, Hrvat, pobožan, skroman, dobar, obljubljen, nikada se nije bavio politikom.«

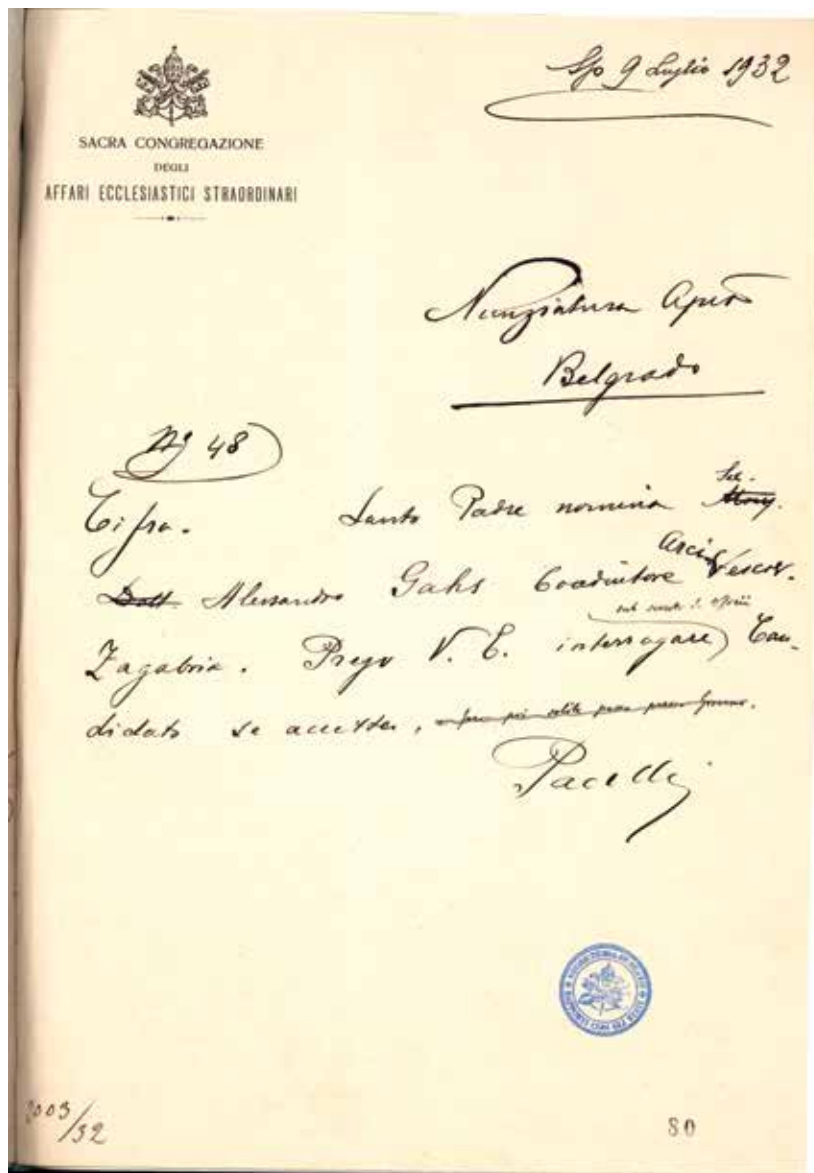
Već 25. lipnja 1932. Pellegrinetti je dostavio ekstenzivno izvješće na četiri tipkane stranice o mons. Milanu Beluhanu i mons. Aleksandru Gahsu.⁸³

U svojem izvješću on prvo upozorava da »u potpunosti isključuje imenovanje koadjutora iz redova aktualnih hrvatskih biskupa«, koji su u većini »ili uznapredovale dobi, ili pak nemaju tražene kvalitete; ostali su već bili u sukobu s nadbiskupom zagrebačkim«. Potom daje svoja opažanja i mišljenja o kandidatima, gdje favorizira mons. Gahsa. Ističe kako mons. Bauer nema ništa protiv imenovanja mons. Gahsa, ali međutim u cijelosti odbacuje mons. Beluhana. Pellegrinetti zaključuje kako »svi pokušaji pronalaska koadjutora tijekom proteklih godina propadaju jer nije moguće pronaći čovjeka koji odgovara svima, ili zato što se kandidati suočavaju s kampanjama ogovaranja; stoga mons. Gahs ima prednost jer se nalazi u zenitu svoje životne snage, a bio bi prihvaćen i od nadbiskupa Bauera«. Zaključno predlaže njegovo imenovanje, u kojem slučaju predlaže da se odmah u tajnosti obavijesti nadbiskupa i zamoli da baš on osobno, a ne nuncij (što je zadaća koja inače njemu pripada po službi) zatraži od kandidata da prihvati imenovanje, čime bi bile spriječene glasine koje bi njegovo putovanje u Zagreb moglo uzrokovati, a i bilo bi spriječeno da se Bauer »u pogrešnom uvjerenju da postoji manjak poštovanja prema njegovoj osobi još i dodatno uvrijedi«.

---

⁸² ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, IV. periodo, Jugoslavija, Pos. 97, Fasc. 68, f. 72^r. U talijanskom izvorniku: »Cifra № 45: Ritengo utile significarle che è stato indicato come atta al posto di Coadiutore di Zagabria il Rev.mo Monsignor Gahs, Professore Università Zagabria, croato, non politico. PregoLa informarmi. CARDINAL PACELLI [Dopisano rukom:] Zagabria: necessita di un ausiliare per Mons. Bauer: Provinciale dei Gesuiti racconta Mons Gahs Prof Universitario a Zagreb, croato, devoto, pio, buono, amato, non ha fatto nulla politica«.

⁸³ ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, IV. periodo, Jugoslavija, Pos. 97, Fasc. 68, ff. 74^{rv} i 75^{rv}. U talijanskom izvorniku: »[...] Credo in primo luogo da escludersi la nomina a Coadiutore di uno degli attuali Vescovi croati. La maggior parte di loro sono troppo avanzati in età: altri non hanno le qualità richieste: altri poi furono già in contrasto coll'Arcivescovo di Zagabria [...]. Mgr. Bauer, che ieri era da me, in Belgrado, e che trattò di questa materia, mi disse che egli non ha niente in contra alla nomina del dott. Gahs a suo Coadiutore e che è pronto a prenderlo dalle mani della S. Sede e con fiducia che farà ottima riuscita. Invece assolutamente non gli va il dott. Beluhan. Conclusione: considerato che l'esperienza e i tentativi di anni dimostrano l'impossibilità di trovare l'uomo che piaccia in tutto e a tutti, che fra i proposti il dott. Gahs ha il vantaggio di essere nel fiore dell'età, non pregiudicato da precedenti contrasti e accettato da Mgr. Bauer, mi pare che si possa senz'altro procedere alla sua designazione. Se la nomina verrà – e nel caso affermativo converrebbe venisse al più presto possibile – io, penso di notificarla immediatamente direttamente a Mgr. Bauer, incaricandolo di chiedere egli stesso al candidato l'accettazione della nomina, cosicché la mia azione coincida perfettamente con quella dell'Arcivescovo, ed elimini, per quanto umanamente possibile, gli inconvenienti che potrebbero nascere dall'erronea mancanza di riguardo verso di lui.«

Slika 1. Kardinal Pacelli izvješćuje nunciaturu u Beogradu da je papa Pio XI. imenovao Aleksandra Gahsa za nadbiskupa koadjutora (Copyright © Archivio Storico, Città del Vaticano, Archivio Storico della Segreteria di Stato – Sezione per i Rapporti con gli Stati, fondo Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari, Pio XI, IV. periodo, Jugoslavia, Pos. 97, Fasc. 68, f. 80^r).

3.4. Prvo propalo imenovanje

Sveti Otac Pio XI. već dana 9. srpnja 1932. godine imenovao mons. Aleksandra Gahsa za nadbiskupa koadjutora, što je Pacelli javio nuncijaturi šifriranim telegramom (*Slika 1*)⁸⁴ i naložio Pellegrinettiju da pita kandidata je li suglasan, te potom zatraži suglasnost vlasti u Beogradu, što je Pellegrinetti učinio, ali tek nakon mjesec dana, jer nije mogao doći do jugoslavenskoga ministra vanjskih poslova, koji je bio na putovanjima izvan zemlje.⁸⁵

Mjesec dana kasnije, sredinom rujna 1932., putem tadašnjega jugoslavenskoga poslanstva pri Svetoj Stolici Državno tajništvo izviješteno je da vlasti u Beogradu ne mogu prihvatiti imenovanje mons. Gahsa, što je Pellegrinettiju 17. rujna 1932. kard. Pacelli šifrirano javio u Beograd.⁸⁶ Savjetnik u nuncijaturi i otpravnik poslova *ad interim* mons. Pacini tu činjenicu odmah je sutradan 18. rujna potvrdio u osobnom razgovoru sa zamjenikom ministra vanjskih poslova.⁸⁷

Državni tajnik Pacelli potom u još jednom pokušaju nunciju Pellegrinettiju – i to, kako izrijeckom navodi, temeljem izričite upute Pija XI. – upućuje dopis, prilažući mu i pismo koje je Svetomu Ocu pisao biskup krčki (kasnije nadbiskup) mons. Josip Srebrnić, a u kojem inzistira na žurnom imenovanju zagrebačkoga koadjutora, te hvali primjerenost izbora mons. Gahsa. Moli Pellegrinettija da još jednom »živo i snažno« argumentira njegovu prihvatljivost, jer se »protiv kandidata ne može naći osobitih primjedbi ni zamjerki«.⁸⁸

---

⁸⁴ »Šifra № 48: Sveti Otac imenuje mons. Aleksandra Gahsa nadbiskupom koadjutorom zagrebačkim. Molim Vašu preuzvišenost ispitati – pod obvezom papinske tajne – kandidata prihvaća li. Pacelli.« ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, IV. periodo, Jugoslavia, Pos. 97, Fasc. 68, f. 80^r i 81^r. U talijanskom izvorniku: »Cifra № 48: Santo Padre nomina Sac. Aleksandar Gahs Coadiutore Arcivescovo Zagabria. Prego V.E. interrogare, sub secreto S. Officii, candidato se accetta. Card Pacelli«.

⁸⁵ Zahtjev je kraljevskoj vladi predan 10. kolovoza 1932. godine. Usp. Benigar, *Alojzije Stepinac*, str. 117.

⁸⁶ »Šifra № 49: Ovdašnji jugoslavenski ministar došao je reći kako njegova vlada ima prigovore protiv imenovanja Gahsa koadjutorom zagrebačkim; nije znao reći više; vjeruje da će razlozi biti razjašnjeni Vašoj preuzvišenosti. Kardinal Pacelli.« ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, IV. periodo, Jugoslavia, Pos. 97, Fasc. 68, f. 89^r. U talijanskom izvorniku: »Cifra № 49: Questo Ministro Jugoslavo è venuto a dire che suo Governo ha difficoltà contro nomina Gahs Coadiutore Zagabria. Non ha saputo dire di più. Ritene che motivi saranno indicati a V.E. Card. Pacelli«.

⁸⁷ »Šifra № 50: Zaprmljen šifrirani teleks 49; zamjenik ministra jednostavno iskazuje da Vlada ne može odmah dati suglasnost imenovanju Gahsa koadjutorom zagrebačkim; zahtijeva još vremena; inzistirat ću na odluci. Pacini.« ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, IV. periodo, Jugoslavia, Pos. 97, Fasc. 68, f. 83^r. U talijanskom izvorniku: Cifra »№ 50: Ricevuto cifrato No. 49. Vice Ministro Esteri dice solamente che Governo non può subito dare consenso nomina Gahs Coadiutore Zagabria; ma desidera ancora tempo. Insisterò per decisione. Pacini«.

⁸⁸ ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, IV. periodo, Jugoslavia, Pos. 97, Fasc. 68, f. 90^r. U talijanskom izvorniku: »In ossequio agli augusti ordini del Santo Padre mi affretto a trasmettere all'Eccellenza vostra Rev.ma, con preghiera di restituzione, l'acclusa lettera di Monsignor Srebrnic, Vescovo di Veglia, nella quale si torna ad insistere sulla urgenza della nomina del Coadiutore di Zagabria e sull'opportunità della scelta del Rev.mo Prof. Gahs. Si suggerisce che si prendono nuove e più vive premure presso di cotesto Go-

Pellegrinettijevi naponi očigledno nisu naišli na plodno tlo, te je Dvor definitivno odbio mons. Aleksandra Gahsa kao mogućeg nasljednika nadbiskupa Bauera. Navodno je kralj Aleksandar osobno bio odlučno protiv toga imenovanja, navodeći da ga je Gahs u dva navrata u nekom predavanju napao. Kralj je navodno rekao: »Ne mogu vladati dva Aleksandra!«⁸⁹

Taj razvoj događaja vrlo je negativno primljen u Vatikanu, jer su u to vrijeme bili zapeli dugogodišnji pregovori o konkordatu i njegovoj ratifikaciji.⁹⁰ Stoga je 4. prosinca 1932. kard. Pacelli, u ljutito sročenom šifriranom telegramu, zatražio od nuncija Pellegrinettija da jugoslavenskim vlastima prenese prosvjed zbog činjenice da su se usprotivili imenovanju nadbiskupa koadjutora, jer nema ju za to pravne osnove budući da konkordat još uvijek nije ni potpisan.⁹¹

Nakon što je cijela 1933. godina prošla u jugoslavenskoj blokadi imenovanja i istovremenoj nepopustljivosti Svete Stolice, u konačnici je papa ipak odlučio ne antagonizirati dodatno jugoslavenske vlasti. Tako je objava imenovanja novoga nadbiskupa ipak obustavljena, a dekret imenovanja ostao neispunjen. Potraga za novim kandidatima za nadbiskupsku službu nastavljena je u tajnosti.

3.5. *Drugo propalo imenovanje i novi kandidat*

Međutim, 2. veljače 1934. iz Beograda kardinalu Pacelliju stigao je vrlo zabrinjavajuć dopis kojim Pellegrinetti javlja kako je nadbiskup Bauer zadnjih mjesec dana u toliko teškom zdravstvenom stanju da bolnički liječnici ni njemu kao nunciju ne dopuštaju posjetiti ga, pa se čak i Kralj osobno interesira za njegovu zdravlje. Pellegrinetti očigledno misli da bi Papa trebao odmah donijeti odluku o Bauerovu nasljedniku u slučaju nadbiskupove smrti: »kriza se očekuje kroz nekoliko dana, stanje je u ovom trenutku stabilno, ali nije isključena, nažalost, mogućnost katastrofe«.

Također, Pellegrinetti navodi svoju zabrinutost »jer sada dobro vidi kako je njegova neodlučnost u konačnom prijedlogu za nadbiskupa koadjutora postala u ovom slučaju morbidna; u brojnim dvojabama, kalkulacijama i predviđanjima

---

verno, nei riguardi del suddetto candidato, sul cui conto no si sono potute formulare speciali difficoltà, venga senza altri indugi accettato. Pacelli«.

⁸⁹ Usp. Benigar, *Alojzije Stepinac*, str. 117.

⁹⁰ Usp. Salmič, "Pietro Gasparri e il concordato con la Jugoslavia," str. 82-84.

⁹¹ »Šifra № 53: Sveti Otac smatra oportunim da Vaša preuzvišenost suoči Vladu s time da je bilo kakvo protivljenje imenovanju dodatno neopravdano u svjetlu činjenice da nema nikakvo pravno utemeljenje da ju se uopće i ispituje, jer još nije sklopljen konkordat. Kardinal Pacelli.« ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, IV. periodo, Jugoslavia, Pos. 97, Fasc. 69, f. 16f. U talijanskom izvorniku: »Cifra № 53: [...] Santo Padre ritiene conveniente che V.E. faccia considerare Governo essere sua opposizione tanto meno giustificata, in quanto che non avere nemmeno alcun diritto di essere interrogato, non essendo ancora concluso Concordato. Card. Pacelli«.

nije u stanju razmotriti kandidata protiv kojega ne bi bilo ozbiljnih primjedbi i prepreka«. Zabrinuto opisuje kako »protiv Gahsa postoje dokazane nepremostive primjedbe vlade, pa ga čak i Kralj osobno smatra kandidatom hrvatskih separatista«. Pellegrinetti dalje sa zabrinutošću navodi da su »u zadnje vrijeme protiv mons. Slamića – inače favorita nadbiskupa Bauera, usprkos činjenici da ga kao Slovenca većina hrvatskoga klera odbija pa čak i otvoreno mrzi – izronile dodatne optužbe da je homoseksualac«, što doduše on odmah diskvalificira i misli da su klevetničke. Zaključuje da se u »tako uzburkanim vjersko-političkim strastima nitko ne može spasiti«.

Stoga nuncij podsjeća na već pomalo zaboravljenog mons. Magjerca iz Zavoda sv. Jeronima, »kojeg Vaša uzoritost već dobro poznaje, a može se i raspitati kod svećenika u Rimu, a osobito p. Prešerna, pomoćnika za slavenske narode u Generalnoj kuriji isusovaca«. Pellegrinetti se odmah ograđuje, ističući da je nadbiskup Bauer protiv njegove kandidature jer ga smatra »nedovoljne kanonske i teološke kulture, koju smatra nepremostivom preprekom za čast predsjednika BKJ i počasnoga predsjednika JAZU«. Dodaje kako za »katedru kao što je to zagrebačka potrebne su visoka kultura i snažni intelektualni kapaciteti«. Dodatni prigovor Magjercu bila bi »njegova reputacija slabosti karaktera, osobito u slučaju kada bi prema vlastima koje su često akatoličke ili dapače antikatoličke trebalo zauzeti čvrst stav«.

S druge strane, navodi nuncij, »mons. Magjerec je doktorirao, iako nije ni znanstvenik ni istraživač – ali je pun dobrote, strpljenja, nije prijeke naravi i nije svadljiv; posjeduje veliku mudrost i zna iskoristiti iskustvo i znanje drugih, dobro procjenjuje ljude oko sebe i potpuno je nesposoban djelovati u suprotnosti sa svećeničkom savješću. K tomu je izuzetno odan Apostolskoj Stolici.«

Njegovo moguće imenovanje, vjeruje Pellegrinetti, odmah bi dobilo suglasnost Beograda, jer pri vlastima ima vrlo dobru reputaciju, toliko da »neki govore da je čak i Kraljev kandidat«, iako se on odmah ograđuje da to ne može potvrditi jer je uvijek izbjegavao u razgovorima s vlastima razmatrati tako delikatno pitanje. Naravno, dodaje nuncij, takav stav vlasti prema mons. Magjercu stvorilo bi trenutne prigovore hrvatskog klera. Predlaže Pacelliju i da se oko Magjerca raspita kod mons. Njaradija, koji je tih dana bio u Rimu.⁹²

⁹² ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, IV. periodo, Jugoslavia, Pos. 97, Fasc. 69, ff. 30^r i 30^v. U talijanskom izvorniku: »Mgr. Bauer Arcivescovo di Zagabria [...] si ammalò verso il 20 (di gennaio) di infiammazione alla vescia biliare e subito i medici constatarono sintomi inquietanti. Da alcuni giorni si pubblica un bollettino e il Re stesso se ne interessa. Ero sul punto di andare di nuovo a Zagabria, ma sono stato informato che una mia visita, a giudizio dei medici, avrebbe potuto commuovere il malato; uguale risposta ha ricevuto il Vescovo di Lubiana. Si aspetta la crisi fra pochi giorni; lo stato è ora stazionario, ma non è esclusa, purtroppo, la possibilità d'una catastrofe. Ed io mi angustio perché, lo vedo bene, la mia irrisolutezza circa la proposta d'un Coadiutore è diventata in questo caso quasi morbosa; a forza di dubbi e di calcoli e di previsioni non riesco a vedere un candidato contro il quale non si possano formulare obiezioni serie. Contro il già nominando Prof. Gahs c'è irrefutabile ostilità del Governo; il Re

Pellegrinetti predlaže da – ako se Magjerca odluči imenovati koadjutorom i čekati suglasnost vlade – svakako ga u slučaju Bauerove smrti odmah valja oglašiti. Nadbiskupiju nikako ne bi bilo dobro ostaviti bez nasljednika. Ističe da bi u slučaju nadbiskupove smrti trebalo odmah imenovati makar apostolskog administratora, pa bio on i običan prelat, »iako ni to ne bi bilo prikladno vidjeti s obzirom na to da nadbiskupija ima dva pomoćna biskupa«. Mons. Premuša, inače osobu većega kapaciteta i aktivnijega, karakterizira kao »starog i bolesnog«, a mons. Salis-Seewisa smatra »prepunim predrasuda i praktički nesposobnim za bilo kakav rad«, pa ih stoga ocjenjuje nepodobnim čak i za privremenu službu apostolskoga administratora.

Pellegrinetti domće kako Magjerca »ne bi bilo poželjno imenovati mimo volje i protivno eksplicitnoj želji nadbiskupa Bauera, ali taj argument ostaje valjan samo ako on prebrodi trenutačnu tešku zdravstvenu krizu«. No međutim, u slučaju nadbiskupove iznenadne smrti – koje se on iznimno pribojava – predlaže da se nadbiskupija ni jedan dan ne ostavi bez pastira, nego da se odmah pristupi imenovanju i javnoj objavi, pa čak i bez suglasnosti Beograda – konkordatskim raspravama usprkos.

Također, nuncij navodi da mu je nadbiskup u njihovu posljednjem razgovoru kao mogućeg kandidata usputno spomenuo i svojeg tajnika, svećenika Alojzija Stepinca. Navodi da je riječ o »izvrsnom svećeniku, svetoga ponašanja, doktorandu s Germanicum koji puno obećava«. Nuncij navodi da, »iako je Stepinac premlad (samo 36 godina) i ima nedovoljno staža svećeništva (samo četiri

---

lo ha in vero orrore riputandolo il candidato dei separatisti croati. Mgr. Slamic che è il favorito di Mgr. Arcivescovo ha qualità di lavoro e pratica bellissime; ma è di origine slovena, odiatissimo da una parte del clero. Certi preti sono arrivati perfino ad accusarlo, poco tempo fa – credo calunniosamente – di omosessualità! Dalle passioni religioso-politiche del momento nessuno si salva. In tale stato di cose io penso che il candidato che tutto compreso è meno esposto, Mgr. Magjerec Rettore del Collegio di S. Girolamo a Roma, del quale ho fatto speciale presentazione, essendo vicino a Vostra Eminenza, che eventualmente può domandare su lui il parere, tra gli altri, dei Consiglieri del Collegio, primo il P. Presern Assistente Slavo d.C.d.G. Mgr. Bauer è contrario ad averlo per Coadiutore, perché, mi diceva, ha scarsa cultura teologica e canonica, il che per un Arcivescovo Presidente Onorario dell'Accademia Jugoslava di Zagabria e delle Conferenze dell'Episcopato costituisce un difetto notevole. Mgr. Bauer, professore per molti anni di Università preferisce uomini dotati di non comune cultura e non si può negare che una sede come Zagabria esige un forte intelletto. Un'altra obiezione è il fatto che a Zagabria Mgr. Magjerec è reputato di carattere debole o almeno troppo arrendevole, specialmente se si trattasse di dovere prendere atteggiamenti resoluti di fronte al Governo, che è sì spesso sotto l'influsso di elementi preponderanti acattolici ed anche anticattolici. C'è qualche cosa di vero in tutte e due le obiezioni; Mgr. Magjerec pure avendo fatto buoni studii e preso il dottorato, non è uno scienziato, nemmeno uno studioso; per l'indole poi è pieno di bontà, riguardi, pazienza, alieno da atteggiamenti di forza e risolutezza. Ha però molta prudenza, sa valersi della scienza e abilità degli altri ed è incapace di agire contro la coscienza sacerdotale. E' devotissimo della Sede Apostolica. La sua nomina sarebbe, credo, immediatamente riconosciuta dal Governo, presso il quale gode ottima reputazione. Dicono anzi che è il candidato del Re; non ne ho però diretta conferma, perché ho sempre evitato di dare o cercare spiegazioni da parte di lui su questo troppo delicato argomento. Si capisce che questo favore governativo è per molti croati una nuova obiezione. Di Mgr. Magjerec può parlare anche Mgr. Njaradi Vescovo di Krisio, che si trova attualmente a Roma.«

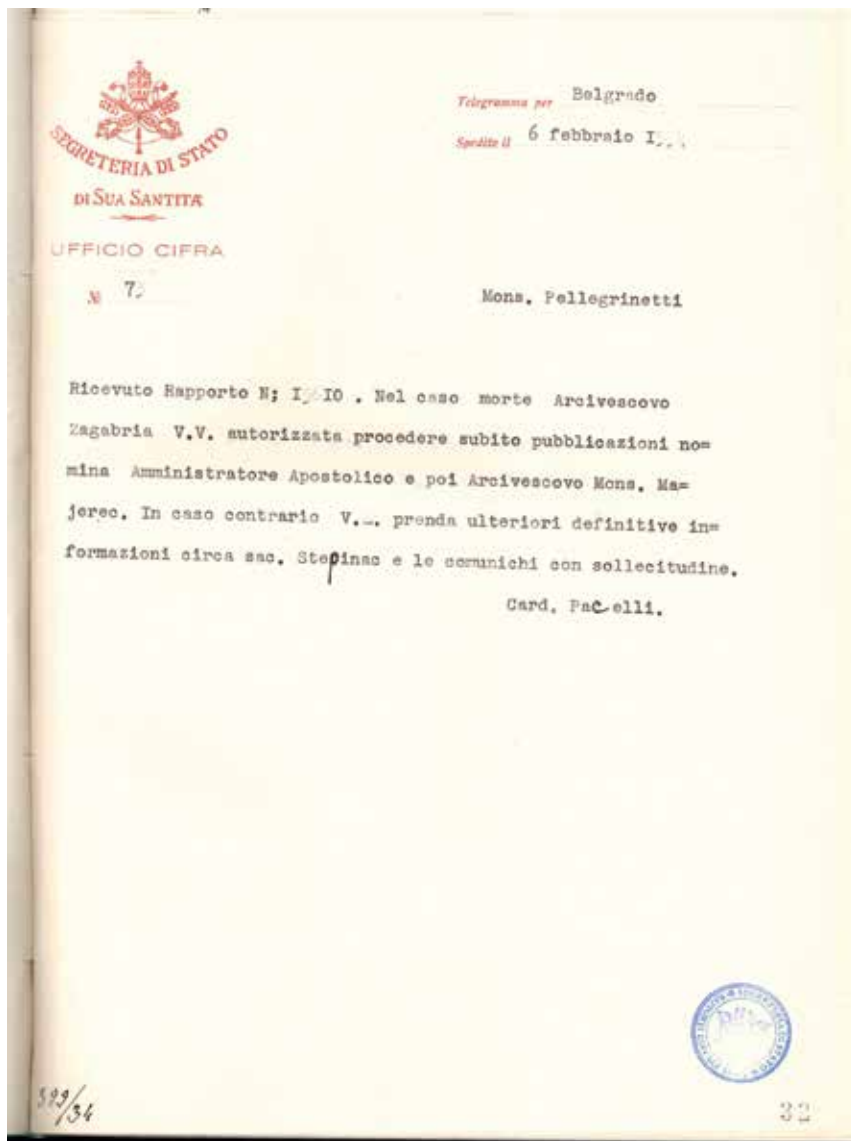
godine), te [on] stoga u ovom trenutku nema dovoljno podataka o njegovim kapacitetima vođenja tako velike dijeceze u tako izvanrednim okolnostima«, moli da mu se »dopusti dodatno istražiti tu mogućnost«.⁹³

Pellegrinetti je već 6. veljače 1934. (dakle samo 4 dana kasnije!) dobio šifriranu instrukciju – za uobičajenu korespondenciju Državnoga tajništva i neke nuncijature – vrlo neobičajnog sadržaja: »Šifra №7: [...] U slučaju smrti nadbiskupa zagrebačkoga Vaša preuzvišenost je ovlaštena odmah javno objaviti imenovanje apostolskoga administratora i novoga nadbiskupa mons. Jurja Magjerca. U suprotnom slučaju, neka Vaša preuzvišenost pripremi dodatne i konačne informacije o svećeniku Stepincu, te žurno dojaviti. Kardinal Pacelli« (*Slika 2*).⁹⁴

Dakle, u Rimu su kardinal Pacelli i papa Pio XI. vrlo ozbiljno shvatili Pallegrinettijevu zabrinutost zbog kritičnoga zdravstvenoga stanja nadbiskupa Bauera i njegove moguće smrti, te su s ciljem sprječavanja pada nadbiskupije pod oblik prisilne civilne uprave – a vjerojatno i da se konačno zaključi dugogodišnja potraga za Bauerovim koadjutorom s pravom nasljedstva – procijenili kako pojedini prigovori protiv tadašnjega rektora Zavoda sv. Jeronima nisu dovoljno bitni da bi priječili njegovo imenovanje. Riječ je o vrlo neobičajenoj instrukciji, jer je očigledno da je Papa odlučio mons. Magjerca imenovati ne nadbiskupom koadjutorom (što uopće nije spomenuto), nego izravno nadbiskupom, ali uvjetno, samo u slučaju iznenadne smrti nadbiskupa Bauera, u kojem bi slučaju privremeno – do suglasnosti vlasti u Beogradu i dostave bule imenovanja – bio i apostolskim upra-

⁹³ ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, IV. periodo, Jugoslavia, Pos. 97, Fasc. 69, f. 31^r. U talijanskom izvorniku: »[...] in caso morte di Mgr. Bauer nominarlo immediatamente Arcivescovo e nello tempo stesso, per dare subito all'Arcidiocesi, prima ancora della presentazione delle Bolle, un capo dotato di tutti i necessari poteri, soprattutto per impedire la manomissione della Mensa Arcivescovile, nominarlo Amministratore Apostolico, con tutte le ordinarie facoltà vescovili. Credo che in pochi giorni avrei da parte del Governo una favorevole risposta, di modo che l'Amministratore dovrebbe durare brevissimo tempo. C'è l'inconveniente di vedere, sia pure un mese o due, come Amministratore Apostolico un semplice Prelato, mentre l'Arcidiocesi ha due Ausiliari Vescovi. Ma l'uno è più capace e attivo, Mgr. Domenico Premus, è vecchio e malato; l'altro Mgr. Salis Seevis è pieno di scrupoli e quasi incapace di lavoro. Tutto questo però nell'ipotesi della morte di Mgr. Bauer. Se egli sopravvive, è meglio non fare ancora tale nomina, giacché egli è contrario, come ho già detto, a Mgr. Magjerec, nel senso che lo crede inadatto a tale posto, pure stimandolo buon sacerdote. Egli vuole proporre come Coadiutore il sac. Stepinac, che fa attualmente da suo Segretario, ottimo sacerdote, di santi costumi, che ha fatto i suoi studi a Roma nel Collegio Germanico e che da le migliori speranze. Si obietta ch'egli è troppo giovane (36 anni) inoltre da pochi anni è stato ordinato sacerdote e non si hanno finora esperienze convincenti, stante il breve tempo del suo ministero, delle sua capacità di governo in diocesi e circostanze sì eccezionali. E' un punto che vorrei ancora studiare, prima di dare, da parte mia, quel parere definitivo, che mi riesce così difficile, forse per troppo scrupolo di responsabilità, a pronunciare in questa difficile ma urgente materia.«

⁹⁴ ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, IV. periodo, Jugoslavia, Pos. 97, Fasc. 69, f. 34^r. U talijanskom izvorniku: »Cifra № 7: Ricevuto Rapporto No 15610. Nel caso morte Arcivescovo Zagabria, V.V. autorizzata procedere subito pubblicazioni nomina Amministratore Apostolico e poi Arcivescovo Mons. Majerec. In caso contrario V.E. prenda ulteriori definitive informazioni circa sac. Stepinac e le comunichi con sollecitudine. Card. Pacelli«

Slika 2. Kardinal Pacelli daje nadbiskupu Pellegrinettiju instrukciju o imenovanju Jurja Magjerca za nadbiskupa u slučaju smrti nadbiskupa Bauera te o dostavljanju podataka o Alojziju Stepincu (Copyright © Archivio Storico, Città del Vaticano, Archivio Storico della Segreteria di Stato – Sezione per i Rapporti con gli Stati, fondo Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari, Pio XI, IV. periodo, Jugoslavia, Pos. 97, Fasc. 69, f. 32^a).

viteljem. Kardinal Pacelli takav tekst instrukcije nikako nije mogao uputiti bez izravnoga naloga Sv. Oca, kojemu je pridržano imenovanje biskupa. Dakle, Pio XI. odobrio je prijedlog imenovanja mons. Magjerca zagrebačkim nadbiskupom.

Zanimljivo je također to da je Sveta Stolica u tom slučaju odlučila i ne čekati na mišljenje ili suglasnost Beograda, nego odobrenom objavom javnoga imenovanja opetovati još snažnije poruku kako bez postojanja konkordata svjetovne vlasti nemaju pravo na miješanje u crkvene poslove.

Međutim, kako bi ipak još jednom pokušali pronaći novog kandidata protiv kojega ne bi bilo prigovora, Pellegrinetti je dobio i uputu dojaviti informacije o podobnosti vlč. Stepinca za moguće uzdizanje u red episkopata.

3.6. Konačno imenovanje

U svjetlu činjenice da je nadbiskup Bauer u nekoliko dana ipak prevladao tada akutnu zdravstvenu krizu, nuncijatura nije postupila po prvom dijelu gornje upute, ali 28. veljače 1934. u Rim šalje pozitivno mišljenje o Stepincu.⁹⁵

Pellegrinetti u toj svojoj raščlambi prvo ističe kako »stvar postaje iznimno žurnom, jer je upravo jučer preminuo mons. Dominik Premuš, pomoćni biskup i generalni vikar zagrebački«. Potom upozorava da je time za »upravljanje golemom biskupijom s preko 1.600.000 katolika ostao gotovo osamdesetgodišnji teško bolestan nadbiskup koji sve dulje izbiva iz Zagreba«, te opetuje kako je »preostali pomoćni biskup mons. Salis-Seewis čovjek nepremostivih skrupula, nemoguće spor u aktivnostima i nesposoban za bilo kakav rad. Stoga nadbiskupijom nema tko upravljati sa sigurnošću i brzinom koju zahtijevaju trenutačne prilike«. ⁹⁶

Izvješćuje da mu je putem biskupa križevačkoga mons. Njaradija dostavljen osobni dopis nadbiskupa Bauera pisan olovkom, drhtava i jedva čitljiva rukopisa, u kojem ga Bauer »preklinje da se odmah pristupi imenovanju koadjutora, jer smrt dolazi«. U tom dopisu Bauer i formalno predlaže Svetomu Ocu da za nadbiskupa koadjutora *cum iure succesionis* najžurnije imenuje vlč. Alojzija Stepinca, jer ga on, u tim okolnostima, smatra osobom najpodobnijom za tu službu od prevelike važnosti.

Potom Pellegrinetti na dvije stranice daje detaljni *curriculum vitae* i raščlambu kandidata Stepinca. Osobito ističe uspjehe koje je Stepinac postigao kada su ga u dva navrata poslali u župe u kojima su bili veliki problemi, uključivo i apostaziju, kada se je pokazao koncilijantnim i neobično odlučnim, te je postignuo povrat redovne uprave i mir u zajednici. Osobito ga impresionira svetost

⁹⁵ ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, IV. periodo, Jugoslavia, Pos. 97, Fasc. 69, f. 36^v i 37^{rv}.

⁹⁶ ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, IV. periodo, Jugoslavia, Pos. 97, Fasc. 69, f. 36^r.

njegova života, a nadbiskup Bauer u njemu vidi »maloga sveca«, duhovnog nasljednika nekoga, sad već pokojnoga, svećenika Stepinca, koji je umro prije više desetljeća, a za kojeg neki svećenici žele započeti proces beatifikacije. Napominje da govori njemački i talijanski, te da je vrlo dobar propovjednik. U službi se bavio i ekonomijom, poznaje cijelu nadbiskupiju. Izvješćuje da je bio u Zagrebu, gdje se je »diskretno raspitivao« o Stepincu, te je »dobio potvrdu da je skroman i bogobojazan, besprijeekorna života, a pripisuje mu se odlučan i rezolutan karakter utvrđen u vjeri, što cijeni nužnom karakteristikom za čovjeka kojemu je namijenjeno doći na čelo najvažnije hrvatske biskupije«.

»Politikom se nikada nije bavio, a premlad je da bi do sada ušao u sukobe s vlastima.« Nuncij je mišljenja da »ne bi trebalo biti problema dobiti suglasnost, osim u slučaju ako vlada ne namjerava nametnuti svojeg kandidata, o čemu se također govori zadnje vrijeme«. Zaključuje i da je »Stepinac dobroga zdravlja, ozbiljan mladić, mršav, gotovo asketski skroman«.

Kao moguće prigovore nuncij navodi njegovu »mladost, pomanjkanje titula i časti, manju vrijednost nasuprot stotinu drugih kandidata po godinama, po popularnosti, po objavljenim radovima, te je riječ o čovjeku koji je polu-nepoznat široj javnosti«. Zaključuje da »ne bi bilo prvi puta kako valja posegnuti za *homo novus*, kada drugi ne mogu ispuniti tešku zadaću«. Ističe da mu »mladost ide i u prilog kao osobi sasvim neopterećenoj teškim i višegodišnjim trvenjima unutar nadbiskupije«.⁹⁷

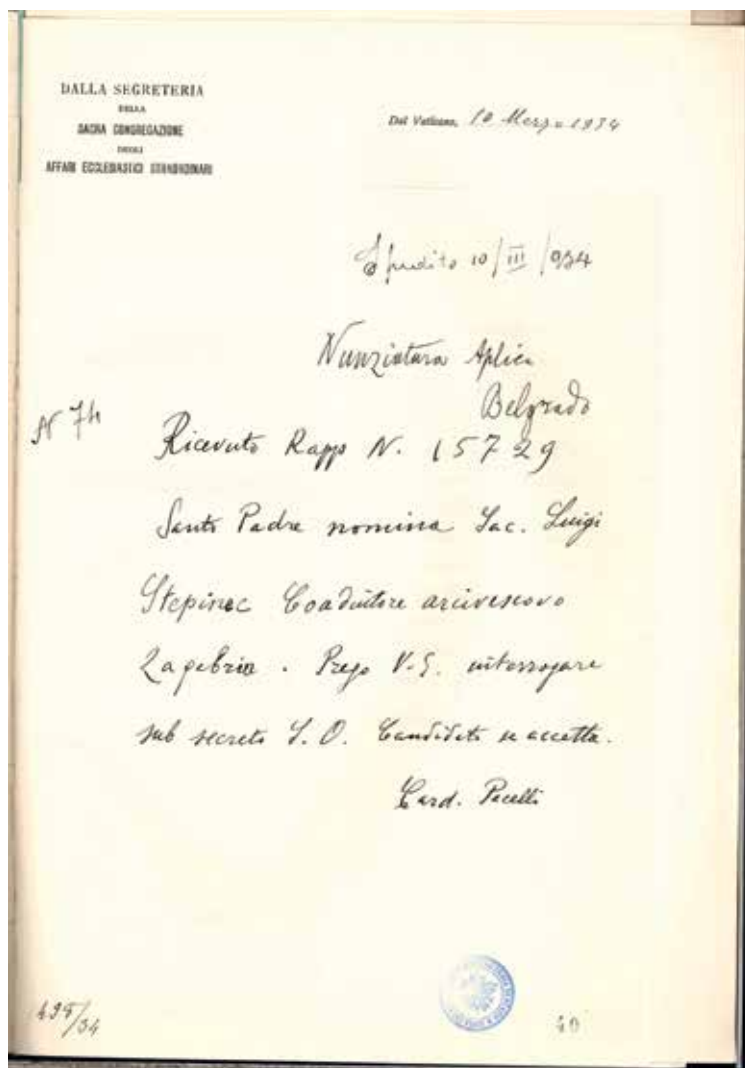
Istu argumentaciju uporabio je kasnije u lobiranju za njega pred državnim vlastima Kraljevine Jugoslavije.

Sveti Otac ubrzo je prihvatio njegovo mišljenje, te je vlč. Alojzija Stepinca već 10. ožujka 1934. imenovao nadbiskupom koadjutorom. Imenovanje glasi: »Šifra № 74: Zaprimljeno izvješće № 15729: Sveti Otac imenuje vlč. Luigija Stepinca nadbiskupom koadjutorom zagrebačkim; molim Vašu preuzvišenost ispitati kandidata pod papinskom tajnom prihvaća li. Kardinal Pacelli« (*Slika 3*).⁹⁸

Nuncij Pellegrinetti prepustio je nadbiskupu Baueru da o tom osobno izvijesti Stepinca, a Bauer ga je morao dugo uvjeravati u to da mora prihvatiti imenovanje, čemu se je Stepinac izričito opirao. Konačnim prihvaćanjem namijenjene mu službe, Stepinac je kročio na put koji ga je od naslovnoga nadbiskupa Nicopsisa, preko katedre zagrebačkih biskupa u teško vrijeme Drugoga svjetskoga rata, potom uhićenja, montiranoga procesa i utamničenja u Lepoglavi, pa konfi-

⁹⁷ ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, IV. periodo, Jugoslavia, Pos. 97, Fasc. 69, f. 36^v i 37^v.

⁹⁸ ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, IV. periodo, Jugoslavia, Pos. 97, Fasc. 69, f. 40^v. U talijanskom izvorniku: »Cifra № 74: Ricevuto Rapp. N. 15729. Santo Padre nomina Sac. Luigi Stepinac Coadiutore Arcivescovo Zagabria. Prego V.E. interroga sub secreto S.O. candidato se accetta. Card Pacelli«

Slika 3. Papa Pio XI. imenuje Alojzija Stepinca nadbiskupom koadjutorom (Copyright © Archivio Storico, Città del Vaticano, Archivio Storico della Segreteria di Stato – Sezione per i Rapporti con gli Stati, fondo Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari, Pio XI, IV. periodo, Jugoslavia, Pos. 97, Fasc. 69, f. 40’).

nacije u Krašiću, doveo do kardinalske časti,⁹⁹ te konačno smrti i beatifikacije temeljem mučeništva koje je podnio *in odium fidei*.

Kraču, novinarsku informaciju o tom postupku autor je objavio u *Glasi Koncila* 3. lipnja 2022. godine, o obljetnici Stepinčeva imenovanja za nadbiskupa koadjutora.¹⁰⁰

3.7. Potvrda imenovanja od strane jugoslavenskih vlasti

Postupak dobivanja suglasnosti civilnih vlasti trajao je ipak neko vrijeme, te je Pellegrinetti u više navrata razgovarao s raznim ministrima u vladi u Beogradu.¹⁰¹

U svojem razgovoru s ministrom vanjskih poslova Bogoljubom Jevtićem formalno je prezentirao zahtjev da se vlada suglasi s imenovanjem, te je javio kako je ministar već bio upoznat jer je mons. Bauer izravno kontaktirao Kralja. Izrazio je mišljenje da je Ministarstvo unutarnjih poslova već pripremlilo izvješće o Stepincu te izražava »bojazan da ne zna što u izvješću stoji, pa da bi se ipak moglo otežati s dobivanjem suglasnosti«. Ministar Jevtić je »pomalo nervozno« pitao zašto nadbiskup Bauer nije inzistirao na imenovanju mons. Slamića, na što je Pellegrinetti odgovorio da Slamić nikada nije bio imenovan, a da je Stepinac osobni Bauerov izbor. Potom je podrobno izvijestio o imenovanom kandidatu, zaključivši da mu mladost ide u prilog, jer »novoj i mladoj državi može biti koristan nov i mlad čovjek«.

Tek 25. svibnja 1934. nuncij je javio šifriranim telegramom da je ishodio usmenu suglasnost vlasti u razgovoru s ministrom Jevtićem, te stoga moli da se imenovanje žurno objavi 30. svibnja 1934. u *L'Osservatore Romano*,¹⁰² što je i učinjeno.

⁹⁹ Za više o imenovanju i kreiranju kardinalom usp. Neven Pelicarić, "Kanonskopravni i povijesni aspekti kreacije nadbiskupa zagrebačkog bl. Alojzija Stepinca kardinalom Svete rimske Crkve: Otkriće njegove naslovne crkve u Rimu," *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu* 71, br. 5 (2021): str. 587-618.

¹⁰⁰ Neven Pelicarić, "Kako je svećenik Alojzije Stepinac kao osmi kandidat postao zagrebački nadbiskup," *Glas Koncila*, 3. lipnja 2022., pristupljeno 5. rujna 2023., <https://www.glas-koncila.hr/kako-je-svecenik-alojzije-stepinac-kao-osmi-kandidat-postao-zagrebacki-nadbiskup-skroman-i-bogobojazan-besprijekorna-zivota-odlucan-i-rezolutan-karakter/>.

¹⁰¹ ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, IV. periodo, Jugoslavija, Pos. 97, Fasc. 69, f. 53' i 53".

¹⁰² »Šifra № 51: S obzirom na to da je ovdašnja Vlada službeno dojavila da neće postavljati prepreke imenovanju, molim objaviti sljedeći utorak u *Osservatore Romano* imenovanje vlč. dr. Luigija Stepinca koadjutorom s budućim nasljeđivanjem mons. Antuna Bauera nadbiskupa zagrebačkoga. Pellegrinetti nuncij« ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, IV. periodo, Jugoslavija, Pos. 97, Fasc. 69, f. 56'. U talijanskom izvorniku: »Cifra № 51: Avendo questo Governo dichiarato non fare difficoltà prego pubblicare martedì prossimo su *Osservatore Romano* nomina del Sac. Dott. Luigi Stepinac come Coadiutore con futura successione di Mons. Antonio Bauer Arcivescovo di Zagabria. Pellegrinetti Nunzio«

Pellegrinetti je potom istoga dana dostavio dopis ministru vanjskih poslova Jevtiću, u kojem podsjeća na njihov razgovor od 24. svibnja u kojem je Jevtić dao suglasnost za imenovanje Stepinca, i izvješćuje da je Sveti Otac objavio njegovo imenovanje.¹⁰³

3.8. Reakcije na imenovanje nadbiskupa koadjutora

Konačno, nuncijatura u svojem izvješću od 1. lipnja 1934. izvješćuje o vrlo pozitivnim reakcijama kako klera tako i naroda na objavljeno Stepinčevo imenovanje, koje je bilo veliko iznenađenje jer – za razliku od gotovo svih dotadašnjih kandidata – njegovo ime nije “procurilo” u javnost. Opisuje kako je »iznenađenje potpuno, jer su godinama kružila imena poznatijih i ambicioznijih svećenika«. Iako još nema sve reakcije drugih biskupa, misli da »može zaključiti kako će svi biti zadovoljni jer je izabran čovjek koji odgovara izazovu, a koji nije povezan s raznim grupama, kuloarima ni političkim aktivnostima«. Odjeci u tisku također su bili vrlo pozitivni. Osobito ističe kako je nadbiskup Bauer »vrlo sretan«.¹⁰⁴

Požurivao je da čim prije budu izrađene i što žurnije dostavljene apostolske bule imenovanja, te je zamolio Državno tajništvo da to bude sa što manjim troškom, jer se je »Stepinac odrekao svojega velikoga nasljedstva u korist braće i sestara, te je odlučio živjeti samo za Crkvu i od Crkve, pa stoga nema financijskih sredstava, nego živi samo od plaće koju mu udjeljuje nadbiskup«. Zamolio je stoga da takse za izradu potrebnih dokumenata budu vrlo umjerene. Priložio je svoje službeno pismo upućeno vladi kako bi se izbjegli mogući nesporazumi zbog pomanjkanja komunikacije, što se već s vlastima dva puta dogodilo u prošlosti, kako bi Državno tajništvo bilo spremno odgovoriti na moguće prigovore iz jugoslavenskoga poslanstva pri Svetoj Stolici.

4. Zaključak

Izbor za nasljednika nadbiskupa Bauera pao je na tek osmo predloženo ime,¹⁰⁵ daleko najmlađega kandidata, s najkraćim svećeničkim stažem i jedinog među

¹⁰³ ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, IV. periodo, Jugoslavija, Pos. 97, Fasc. 69, f. 60^r.

¹⁰⁴ ASRS, AA.EE.SS., Pio XI, IV. periodo, Jugoslavija, Pos. 97, Fasc. 69, f. 57^r i 57^v.

¹⁰⁵ Podsjetimo, u vatikanskim spisima pronašli smo da su kroz formalni postupak razmatranja podobnosti za imenovanje na mjesto nadbiskupa koadjutora prije bl. Alojzija Stepinca prošli: 1. mons. Antun Slamnić, kanonik zagrebački; 2. mons. Stjepan Bakšić, kanonik zagrebački; 3. mons. Franjo Barac, rektor *emeritus* Sveučilišta u Zagrebu i rektor Nadbiskupskoga sjemeništa; 4. mons. Milan Beluhan, prebendar zagrebački; 5. mons. Alojzije Mišić, biskup mostarski; 6. mons. Aleksandar Gahs, profesor Sveučilišta u Zagrebu, imenovan nadbiskupom 9. srpnja 1932., ali je imenovanje propalo zbog protivljenja vlasti u Beogradu; 7. mons. Juraj Magjerec, rektor Zavoda sv. Jeronima, uvjetno imenovan nadbiskupom 6. veljače 1934., ali je imenovanje propalo zbog neispunjenja uvjeta; 8. vlč. Alojzije Stepinac,

kandidatima koji nije imao čak ni titulu monsinjora. Važno je naglasiti kako se za Stepinca ne može reći da je bio kompromisni kandidat. Njegovo se ime do imenovanja praktički nije ni spominjalo, a kamoli da bi bio predmet pregovora u dugotrajnom postupku izbora, pa ga je mnogo vjerodostojnije opisati kao kandidata potpunoga iznenađenja. Za njega se u spisima nalazi samo prijedlog nadbiskupa Bauera, koji u jednom odlomku svojega izvješća prenosi nuncij, potom raščlamba nuncija Pellegrinettija i njegova podrška kandidatu, te pozitivna karakteristika dobivena od rektora rimskoga Germanicuma, gdje je Stepinac studirao, i obvezni *nihil obstat* Kongregacije za nauk vjere. Postupak Stepinčeva nadbiskupskoga imenovanja – od formalnoga prijedloga do konačne odluke Svetoga Oca – bio je izvanredno brz (ni 14 dana!). U brojnim Stepinčevim biografijama taj postupak njegova imenovanja, a osobito kako je konačno došlo do njegova imena, nije uopće bio temom istraživanja niti je bio spominjan.¹⁰⁶ Valja također istaknuti da – kasnije često spominjana – crtica u Stepinčevoj biografiji da je bio solunski borac, te tvrdnja da je upravo to presudilo u odluci da se njegovo ime ponudi kao kandidata, nigdje u spisu imenovanja nije čak ni navedena, a nekmoli da je bila uzimana u obzir kao čimbenik u njegovu izboru. Iako bi tako opisano Stepinčevo promaknuće na katedru zagrebačkih nadbiskupa moglo biti smatrano ishodom niza zanimljivih ali tek pukih slučajnosti, gledajući ga s povijesnim odmakom i u kontekstu tijeka njegove kasnije nadbiskupske i kardinalske službe, pa bez sumnje i njegove beatifikacije te još uvijek aktivan postupak kanonizacije, pokazuje se u kolikoj je mjeri njegov izbor čak i s povijesnoga vidika bio važan. U Crkvi – kako u hrvatskom puku tako i u Vatikanu – to se imenovanje, njegova služba, utamničenje i mučeništvo, tumači kao zahvat Božje providnosti.

POPIS IZVORA

Arhivsko gradivo

Archivio Storico della Segreteria di Stato (ASRS) (Vatikan)

Fondo Sacra Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari (AA. EE.SS.).

---

tajnik nadbiskupa Bauera, imenovan nadbiskupom 10. ožujka 1934., potvrđen od strane svjetovnih vlasti 25. svibnja 1934., a imenovanje je objavljeno 30. svibnja 1934. godine.

¹⁰⁶ Usp. Benigar, *Alojzije Stepinac, hrvatski kardinal*; Zvonimir Gavranović, *In Search of Cardinal Stepinac: A Complete Biography* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2014); Juraj Batelja, *Komunistički progon i mučeništvo blaženoga Alojzija Stepinca* (Zagreb: Postulatora blaženoga Alojzija Stepinca, 2017); Juraj Batelja, *Blaženi Alojzije Stepinac – svjedok Evanđelja ljubavi: Knjiga 1: Životopis* (Zagreb: Postulatora blaženoga Alojzija Stepinca, 2010); Josip Vraneković, *Dnevnik: Život u Krašiću zaslužjenog nadbiskupa i kardinala Alojzija Stepinca* (Zagreb: Postulatora blaženoga Alojzija Stepinca, 2011).

Archivio Apostolico Vaticano (AVV), prije *Archivio Segreto Vaticano* (ASV)
(Vatikan)

Registra Vaticana.

Službena glasila i tisak

Acta Apostolicæ Sedis (AAS) (Vatikan), 1921.

Bollettino della Sala Stampa della Santa Sede (Rim), 2022.

Glas Koncila (Zagreb), 2007.

Journal officiel (Pariz), 2022.

L'Osservatore Romano (Rim), 1934.

Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Oesterreich Jahrgang (RGBl) (Beč),
1855.

Literatura

“60. obljetnica smrti mons. dr. Josipa Lončarića: Istaknuti hrvatski vjerski pisac i profesor, svećenik i kanonik.” *Informativna katolička agencija*, 3. srpnja 2006. Pristupljeno 13. lipnja 2023. <https://ika.hkm.hr/novosti/60-obljetnica-smrti-mons-dr-josipa-loncarica/>.

Annuario Pontificio per l'anno 1951. Città del Vaticano: Tipografia Poliglota, 1951.

“Archbishop Antun Bauer.” *Catholic-hierarchy.org*. Pristupljeno 13. lipnja 2023. <https://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bbaua.html>.

“Archbishop Dražen Kutleša.” *Catholic-hierarchy.org*. Pristupljeno 13. lipnja 2023. <https://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bkutl.html>.

“Archbishop Francesco Cherubini.” *Catholic-hierarchy.org*. Pristupljeno 13. lipnja 2023. <https://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bcherub.html>.

“Archbishop Josip Juraj Posilović.” *Catholic-hierarchy.org*. Pristupljeno 13. lipnja 2023. <https://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bposi.html>.

Batelja, Juraj. *Blaženi Alojzije Stepinac – svjedok Evanđelja ljubavi: Knjiga 1: Životopis*. Zagreb: Postulatura blaženoga Alojzija Stepinca, 2010.

Batelja, Juraj. *Komunistički progon i mučeništvo blaženoga Alojzija Stepinca*. Zagreb: Postulatura blaženoga Alojzija Stepinca, 2017.

Benedikt XV. "Allocutio SS. D. N. Benedicti PP. XV: Venerabiles fratres." *Acta Apostolicae Sedis* 13, br. U (23. studenoga 1921): str. 521-522. Pristupljeno 5. rujna 2023. <https://www.vatican.va/archive/aas/documents/AAS-13-1921-ocr.pdf>.

Benigar, Aleksa. *Alojzije Stepinac, hrvatski kardinal*. Zagreb: Glas Koncila, 1993.

"Bl. Alojzije Cardinal Stepinac." *Catholic-hierarchy.org*. Pristupljeno 13. lipnja 2023. <https://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bstepinac.html>.

Blasina, Paolo. "Santa Sede e Regno dei Serbi, Croati e Sloveni: Dalla missione di Dom Pierre Bastien al riconoscimento formale (1918-1919)." *Studi storici* 35, br. 3 (1994): str. 773-809.

"Consistories." *Catholic-hierarchy.org*. Pristupljeno 13. lipnja 2023. <https://www.catholic-hierarchy.org/event/consist.html>.

"Décret du 18 juillet 2022 portant réception de la bulle d'institution canonique de l'évêque de Mets (texte 54 sur 166)." *Journal officiel*, 23. srpnja 2022. Pristupljeno 27. srpnja 2022. <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORF-TEXT000046081730>.

"Francesco Cherubini (1865-1934), bishop." *Opera Don Guanella*. Pristupljeno 5. rujna 2023. <https://en.operadonguanella.it/la-famiglia-guanelliana-sep/118-organizzazione/centro-studi/enciclopedia-guanelliana/825-cherubini-francesco>.

"Franjo Cardinal Kuharić." *Catholic-hierarchy.org*. Pristupljeno 13. lipnja 2023. <https://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bkuharic.html>.

"Franjo Cardinal Šeper." *Catholic-hierarchy.org*. Pristupljeno 13. lipnja 2023. <https://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bseper.html>.

Gavranović, Zvonimir. *In Search of Cardinal Stepinac: A Complete Biography*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2014.

Hernández Herrero, Luis Carlos. *La colaboración de los Obispos auxiliares en el gobierno pastoral de las diócesis*. Salamanca: Universidad Pontificia Salamanca, 2017.

"Josip Cardinal Bozanić." *Catholic-hierarchy.org*. Pristupljeno 13. lipnja 2023. <https://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bbozanic.html>.

Karaula, Željko. *Dnevnički zapisi Alojzija Stepinca 1934.-1945. iz arhiva UDBA-e*. Zagreb: Despot infinitus, 2020.

Kodeks kanonskog prava uređen po odredbi Sv. Oca pape Pija X.: Proglašen po nalogu pape Benedikta XV. Zagreb: Glas Koncila, 2007.

“Living Bishops by Last Name.” *Catholic-hierarchy.org*. Pristupljeno 13. lipnja 2023. <https://www.catholic-hierarchy.org/bishop/ll.html>.

Matijević, Zlatko. “Reformni pokret dijela nižega katoličkog svećenstva u Hrvatskoj (1919-1924. god.)” *Povijesni prilozi* 8, br. 8 (1989): str. 1-90.

Pelicarić, Neven. “Kako je svećenik Alojzije Stepinac kao osmi kandidat postao zagrebački nadbiskup.” *Glas Koncila*, 3. lipnja 2022. Pristupljeno 5. rujna 2023. <https://www.glas-koncila.hr/kako-je-svecenik-alojzije-stepinac-kao-osmi-kandidat-postao-zagrebacki-nadbiskup-skroman-i-bogobojazan-besprijekorna-zivota-odlucan-i-rezolutan-karakter/>.

Pelicarić, Neven. “Kanonskopravni i povijesni aspekti kreacije nadbiskupa zagrebačkog bl. Alojzija Stepinca kardinalom Svete rimske Crkve: Otkriće njegove naslovne crkve u Rimu.” *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu* 71, br. 5 (2021): str. 587-618.

Pisani, Pietro, Guido Bonolis, Alberto Baldini. “Vescovo – Enciclopedia Italiana (1937).” *Treccani*. Pristupljeno 13. lipnja 2023. https://www.treccani.it/enciclopedia/vescovo_%28Enciclopedia-Italiana%29/.

“Provvista di Chiesa.” *L'Osservatore Romano*, br. 124 (30. svibnja 1934.): str. 1, № 22.492.

Radić, Radmila. “Jugoslavija i Vatikan 1918-1992. godine.” *Annales: Series historia et sociologia* 24, br. 4 (2014): str. 692-702.

“Rinunce e nomine.” *Bollettino della Sala Stampa della Santa Sede*, 23. srpnja 2022. Pristupljeno 29. srpnja 2022. <https://press.vatican.va/content/sala-stampa/it/bollettino/pubblico/2022/07/23/0552/01138.html>.

Salmić, Igor. “Pietro Gasparri e il concordato con la Jugoslavia.” *Archivum Historiae Pontificiae* 50 (2012): str. 57-93.

Šeper: Građa za životopis, ur. Đuro Puček i Vladimir Stanković. Zagreb: Nadbiskupski duhovni stol, 1982.

“The Year of Our Lord 1920: Diocese Events.” *Catholic-hierarchy.org*. Pristupljeno 13. lipnja 2023. <https://www.catholic-hierarchy.org/events/d1920.html>.

Valente, Massimiliano. *Diplomazia pontificia e Regno dei Serbi, Croati e Sloveni (1918-1929)*. Split: Filozofski fakultet u Splitu, 2012.

“Vescovo coadiutore.” *Cathopedia, l'Enciclopedia Catholica*. Pristupljeno 5. rujna 2023. https://it.cathopedia.org/wiki/Vescovo_coadiutore.

Vraneković, Josip. *Dnevnik: Život u Krašiću zaslužjenog nadbiskupa i kardinala Alojzija Stepinca*. Zagreb: Postulatura blaženoga Alojzija Stepinca, 2011.

Zakonik kanonskoga prava proglašen vlašću pape Ivana Pavla II. s izvorima.
Zagreb: Glas Koncila, 1996.

Živojinović, Dragoljub. *Vatikan, Srbija i stvaranje jugoslovenske države: 1914-1920.* Beograd: Nolit, 1980.

Žutić, Nikola. *Kraljevina Jugoslavija i Vatikan: Odnos jugoslovenske države i rimske crkve 1918-1935.* Beograd: Arhiv Jugoslavije, 1994.

Summary

THE NOMINATION OF ALOYSIUS STEPINAC FOR ARCHBISHOP-COADIUTOR OF THE ARCHDIOCESE OF ZAGREB

When the Holy See on 30 May 1934 published – among other regular nominations – the Papal appointment of Father Aloysius Stepinac to the Titular See of Nicopsis, at the same time nominating him the Archbishop-Coadjutor of Zagreb with the right of succession to Archbishop Antun Bauer, it seemed as a regular change in the Episcopate of the Catholic Church in the world. This, however, was the culmination of a dramatic story that lasted for almost four years behind the scenes. The Archives of the Secretariat of State of the Holy See shed new light on that process that received personal attention of Pope Pius XI, and show a guiding hand of his successor, then Secretary of State Cardinal Eugenio Pacelli, later Pope Pius XII.

The search for the successor of the long-standing Archbishop of Zagreb started in 1930, when he himself felt that his health was failing and his age was catching up with him, so he wanted to ensure a smooth transition of governance over the largest Archdiocese in Europe at the time.

Also, the frail relations of the Holy See with the newly formed Kingdom of Yugoslavia had to be taken into consideration. After the Great War, a multi-nation state of South Slavs was formed, out of the multitude of other former states on that territory. Consequently, several international treaties on the relations of the Church and secular authorities (concordats) were in force at the time of the formation of the new State, each relating to a separate part of the newly formed Kingdom. Those juridical norms had to be taken into consideration, in particular in relation to the formation of new ecclesiastical circumstances, and in appointing new bishops. The difficulties in relations between the Holy See and the authorities in Belgrade needed delicate handling, which Rome entrusted to some of its most capable diplomats.

The process of selection of candidates for episcopate usually begins with the suggestions of outgoing bishop, which are sent to Rome through its Nunciature (Holy See Embassy) in the capital city – as it was done in this case. The candidates proposed were, however, after a long and protracted investigation, deemed unsuitable for the high office of Archbishop of Zagreb, the largest Metropolitan See in Europe at the time, and also – while not having the honorary title of Primate of Croatia – still considered *primus inter pares* among the Episcopate of Yugoslavia.

Archbishop Bauer would not accept the negative position regarding “his” candidates, and for a prolonged period of time continued to insist that one of them be nominated. The Holy See, however, continued the search among the clergy of the Archdiocese, both in Zagreb and in Rome. Several more candidates were proposed, but to no avail. Also, suggestions had been made that some diocesan bishop from another diocese be transferred to the Cathedra of Zagreb. That solution was also dismissed as no suitable candidate was found.

Two years after the beginning of the process, in 1932, a consensus was finally reached within the various authorities of the Church to appoint Monsignor Aleksandar Gahs, who accepted his nomination. However, notwithstanding the fact that the Holy See was not in juridical obligation to request the consent of the secular authorities, due to the diplomatic relations with the Belgrade regime and the Court of Karadorđević, this decision was submitted for approval – which was denied. The whole process was again stalled for over a year, while Holy See attempted to work around that decision of the Belgrade Government and the King himself.

New candidates were then discussed, most of them rejected by the Archbishop as unsuitable for his high office. The declining health of Archbishop Bauer brought the process to the level of high urgency when he was hospitalized in early 1934 in a very precarious state. At that moment, Secretary of State Cardinal Eugenio Pacelli on the advice of Apostolic Nuncio in Belgrade takes an unprecedented decision to propose to the Pope a conditional but immediate appointment of one of the candidates, even without the consent of the Government, however, only in case that “Archbishop Bauer passes”. That instruction is sent in coded cable to the Nunciature. In case the Archbishop overcomes his health crisis, the Nuncio is instructed to urgently investigate a completely new and to-date unknown candidate – Father Stepinac.

That instruction resulted in a long and positive description of the candidate, and within less than a month with his formal appointment as Archbishop-Coadjutor of Zagreb. To that nomination, after some reflection, the Government declared that it will not object, which resulted in its later formal confirmation.

The analysis of the archival documents tell us the story of intrigue, of personal resentment, of interesting international and diplomatic relations, but also on unexpected twist of fate that has brought a limelight to shine on the new and surprising choice of Archbishop, later Cardinal and Blessed Aloysius Stepinac.

Keywords: *Aloysius Stepinac; archbishop-coadjutor; archdiocese of Zagreb; Archives of the Secretariat of State of the Holy See; Eugenio Pacelli; Pope Pius XI*